

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

*Przemierzam kraj
Pragnąc wyjaśnić sprawy,
których nie rozumiem.
(...)Te pytania i inne niezwykle
zjawiska całe życie
angażują moje myśli.
Leonardo da Vinci*

OD KONKRETU DO SCHEMATU

PROGRAM INNOWACYJNY

DLA KLASY I GIMNAZJUM

Stanowiący część Programu pt. „Bliżej świata- od konkretności do abstrakcji”

**OPRACOWAŁ ZESPÓŁ W SKŁADZIE: Lucyna Kołomyjec, Ewa Dziewiątkowska,
Magdalena Maciejak, Wiesława Karasińska, Ewa Kajko, Justyna Kranc,
Joanna Bąkowska, Kinga Woniakowska, Dorota Nowak, Beata Gałgańska,
Alina Siemianowska-Bloch, Danuta Musiał, Joanna Michalska-Wentowska,
Katarzyna Gerlach, Anna Wodzyńska**

**Specjalny Ośrodek Szkolno-Wychowawczy nr 1 im. Louisa Braille’a dla Dzieci i
Młodzieży Słabo Widzącej i Niewidomej**

Bydgoszcz 2010

**PROJEKT WSPÓŁFINANSOWANY ZE ŚRODKÓW EUROPEJSKIEGO FUNDUSZU
STRUKTURALNEGO**

SPIS TREŚCI

TOM III

WPROWADZENIE	03
ZAJĘCIA GRUPOWE	
Blok zajęć matematyczno- przyrodniczych	05
Socjoterapia	26
Nordic Walking	28
Terapia metodą Tomatisa	34
PRZYKŁADOWE SCENARIUSZE ZAJĘĆ	46
ZAJĘCIA INDYWIDUALNE	
Rehabilitacja wzroku	55
Orientacja w przestrzeni	83
Logoterapia	92
Psychoterapia	94
Terapia pedagogiczna	98

WPROWADZENIE

Wyniki egzaminu gimnazjalnego wskazują, że uczniowie z dysfunkcją wzroku mają trudności z przedmiotami matematyczno – przyrodniczymi. Duży problem stanowi standard dotyczący odczytywania informacji przedstawionej w formie mapy, wykresu, tabeli, rysunku. Dlatego tyflopadaagodzy pracujący w naszym Ośrodku widzą pilną potrzebę wprowadzenia dodatkowych zajęć ukierunkowanych na odczytywanie informacji. W związku z tym w klasie pierwszej gimnazjum roku szkolnym 2010/2011 zostanie wdrożony program innowacyjny mający na celu umożliwić łatwiejszy start w nauce przedmiotów ścisłych, aby następnie uzyskać lepsze wyniki na egzaminie. Dla osiągnięcia tego celu zaplanowano zajęcia w bloku matematyczno-przyrodniczym. W bloku odbywać się będą dodatkowe lekcje matematyki, fizyki, chemii, geografii, biologii oraz odczytywania rysunku wypukłego.

Zajęcia będą ćwiczeniami odczytywania, analizowania, interpretowania oraz wyszukiwania informacji. Młodzież pozna metody pracy z rysunkiem wypukłym, posługiwanie się geoplanem w tworzeniu wykresów i rysunków. Liczne eksperymenty i wycieczki pozwolą poznać i zrozumieć podstawowe prawa rządzące przyrodą. Właśnie zajęcia w terenie będą bardzo ważnym punktem programu. Przez bezpośredni kontakt z przyrodą młodzież będzie mogła konfrontować swoje wyobrażenia z rzeczywistością. Przewidziane są zajęcia min. w Centrum Edukacji Ekologicznej w Myślęcinku, na ścieżce botanicznej dla niewidomych, leśnej ścieżce dydaktycznej w Białych Błotach, planetarium w Toruniu. Do zajęć zostaną wykorzystane nowatorskie urządzenia (np. symetrograf, TTT), zestaw ćwiczeń opracowanych przez nauczycieli przedmiotów ścisłych oraz modele dydaktyczne

Ponadto uczniowie objęci zostaną socjoterapią, zajęciami Tomatisa i usprawniania ruchowego Nordic-walking. Odbywać się będą również, w zależności od potrzeb, terapie indywidualne: rehabilitacja wzroku, orientacja przestrzenna, logoterapia i psychoterapia.

Autorki

ZAJĘCIA GRUPOWE

BLOK ZAJĘĆ MATEMATYCZNO - PRZYRODNICZYCH

Cele programu:

Realizacja programu ma

- przygotować do świadomego i krytycznego odbioru informacji zawartych w różnych opracowaniach naukowych, podręcznikach (schematy, tabele, rysunki, teksty)
- przygotować uczniów do życia w świecie współczesnym poprzez wykształcenie kompetencji komunikacyjnych w zakresie odbioru i tworzenia różnych komunikatów (zastosowanie w sytuacjach typowych i problemowych);
- ukształtować potrzebę samokształcenia
- rozbudzać aktywność poznawczą
- doprowadzić do osiągnięcia przez uczniów dojrzałości intelektualnej, emocjonalnej;

Cele szczegółowe

- poszerzenie wiedzy o świecie;
- integracja wiedzy z przedmiotów matematyczno-przyrodniczych, np. dostrzeganie korelacji między fizyką, biologią chemią.
- motywowanie do samodzielnego zdobywania wiedzy
- kształtowanie umiejętności korzystania z różnych źródeł informacji
- wykształcenie umiejętności przenoszenia i zastosowania wiedzy wyniesionej z zajęć w sytuacjach typowych i problemowych życia codziennego
- rozwijanie zainteresowań i zdolności ucznia poprzez uświadomienie mechanizmów uczenia się
- wykształcenie nawyku i potrzeby systematycznego samokształcenia

Założenia programowe

Treści programowe z poszczególnych przedmiotów będą realizowane w systemie modułowym: chemia, matematyka, fizyka, geografia, biologia. Zajęcia będą odbywać się w dwóch grupach w wymiarze 2 godziny tygodniowo dla jednej grupy.

CHEMIA:

AUTOR: *Anna Kołosowska*

1. Cele programu

Uczniowie niewidomi i słabo widzący mają duże problemy w sprawnym poruszaniu się po układzie okresowym i odczytywaniem danych tam zawartych. Znajomość układu okresowego jest potrzebna w nauce chemii na każdym poziomie nauki. Dokładne zapoznanie uczniów z układem okresowym i nauczenie ich sprawnego posługiwania się danymi tam zawartymi na pewno ułatwi uczniom naukę chemii. Ze względu na to że jest mała liczba godzin dydaktycznych z chemii w gimnazjum praktycznie uniemożliwia dokładniejsze przyjrzenie się układowi.

W programie zaplanowane są wycieczki do Centrum Edukacji Ekologicznej, gdzie uczniowie będą samodzielnie pod opieką nauczyciela badać wodę i powietrze. Dowiedzą się również jak dbać o czystość tych ważnych dla człowieka i życia na Ziemi substancji.

Realizacja programu ma na celu doprowadzić uczniów do sprawnego posługiwania się układem okresowym pierwiastków oraz umiejętnością posługiwania się danymi tam zawartymi. Równocześnie ma on na celu przygotować uczniów do egzaminu gimnazjalnego.

2. Cele ogólne

- nauczenie uczniów sprawnego posługiwania się układem okresowym
- umiejętność odczytywania i zastosowania danych zawartych w układzie okresowym pierwiastków
- zainteresowanie uczniów chemią

3. Cele szczegółowe

Uczeń zdobędzie następujące umiejętności:

- odszukania danego pierwiastka w układzie okresowym na podstawie numeru grupy i okresu
- odczytania danych dotyczące danego pierwiastka z układu okresowego
- zapisania konfiguracji elektronowej
- obliczania liczby neutronów w jądrze atomowym
- zapisania budowy jądra atomowego
- analizowania zmienności charakteru pierwiastków w grupach głównych i okresach
- określania liczby protonów, neutronów i elektronów gdy znane są liczby atomowe i masowe

4. Uczeń zdobędzie wiedzę z zakresu:

budowy atomu

budowy układu okresowego

konfiguracji elektronowej atomu

wskaże na istnienie związku między budowa atomu a właściwościami pierwiastka

wykształci nawyk i potrzeby systematycznej pracy z układem okresowym w celu

utrwalenia wiadomości na temat jego budowy

5. Pomoce dydaktyczne:

Ubrajlowione układy okresowe pierwiastków

Modele budowy atomów i cząsteczek

Moduł- chemia

Podręcznik – „Ciekawa chemia”

6. Treści programowe

Zapoznanie z układem okresowym pierwiastków

Posługiwanie się układem okresowym pierwiastków

Pierwiastki występujące w grupach głównych układu okresowego pierwiastków.

Metryka pierwiastka chemicznego

Budowa atomu

Konfiguracja elektronowa

Budowa jądra atomowego

Powietrze i woda i ich skład

7. Efekty zamierzone

Uczeń:

- będzie sprawnie posługiwał się układem okresowym pierwiastków
- nabędzie umiejętność odczytywania w układzie danych dotyczących pierwiastków
- wykorzysta dane z układu okresowego pierwiastków do określenia budowy atomu
- definiuje pojęcie pierwiastka
- definiuje pojęcie atom,
- odczyta z układu okresowego pierwiastków liczbę atomowa i masową
- obliczy liczbę protonów, elektronów, neutronów znajdujących się w atomie danego pierwiastka korzystając z liczby atomowej i liczby masowej
- określi rozmieszczenie elektronów na powłokach

- określi liczbę elektronów walencyjnych na podstawie położenia pierwiastka w układzie okresowym

8. Metody realizacji

Problemowa

Aktywizująca

Ćwiczenia uczniowskie

Wycieczki

9. Formy realizacji

praca indywidualna

wycieczki

praca laboratoryjna

ćwiczenia uczniowskie

10. Proponowane tematy zagadnień bloku

- Pierwiastki występujące w grupach głównych układu okresowego pierwiastków
- Metryka pierwiastka chemicznego
- Budowa atomu
- Budowa jądra atomowego
- Konfiguracja elektronowa
- Pierwiastki występujące w powietrzu i wodzie (H, O, N, S, C) i ich budowa na podstawie układu okresowego

MATEMATYKA:

AUTORZY: *Lucyna Kołomyjec, Ewa Dziewiątkowska*

Uczniowie niewidomi i słabo widzący mają duże problemy w odczytywaniu rysunków geometrycznych, schematycznych, przedstawiających układ współrzędny i innych komentujących zadania matematyczne i statystyczne. Umiejętność czytania i rozumienia rysunków wypukłych jest potrzebna w nauce nie tylko matematyki ale i innych przedmiotów przyrodniczych na każdym poziomie nauczania. Dokładne zapoznanie uczniów z wieloma rodzajami rysunków jak również nauczanie ich robienia samodzielnych rysunków na pewno ułatwi uczniom edukację.

1. Cele szczegółowe to:

Wykształcenie następujących umiejętności;

Odczytywanie rysunków

Rozpoznawanie figur na rysunkach

Interpretowanie danych przedstawionych na rysunkach

Sporządzanie samodzielnych rysunków przy pomocy maszyny, radełka

Analizowanie danych statystycznych przedstawionych na wykresach

Podczas pracy wykorzystane będą rysunki wypukłe figur geometrycznych, wykresów statystycznych, geoplanów.

2. Cele ogólne

- rozwijanie wyobraźni przestrzennej,
- budowanie i utrwalanie wyobrażeń przestrzennych
- ćwiczenie sprawności manualnej poprzez dążenie do opanowania umiejętności swobodnego posługiwania się przyborami do rysunku
- rozwijanie wyobraźni przestrzennej, budowanie lub utrwalanie wyobrażeń i pojęć przestrzennych
- ćwiczenie sprawności manualnej poprzez dążenie do opanowania umiejętności swobodnego posługiwania się przyborami do rysunku odręcznego

3. Efekty zamierzone

Uczeń:

- będzie sprawnie czytał i interpretował rysunki wypukłe

- nabędzie umiejętność sporządzania rysunków (przedziałów liczbowych, prostych figur, zaznaczania danych na rysunkach)

4. Formy i metody realizacji

Metody

- Problemowe
- Aktywizująca
- Ćwiczenia uczniowskie

Formy realizacji

- praca indywidualna
- pokaz
- ćwiczenia uczniowskie

5. Proponowane tematy zagadnień bloku

- Omówienie budowy osi liczbowej. Rysowanie osi przy użyciu maszyny brajlowskiej.
- Zaznaczanie punktów na osi liczbowej i ustalanie jednostki.
- Zaznaczanie rozwiązań nierówności na osi liczbowej (przedziały).
- Budowa układu współrzędnych
- Odczytywanie współrzędnych punktów na geoplanie i zaznaczanie punktów przy danych współrzędnych.
- Rysowanie układu współrzędnych przy użyciu maszyny brajlowskiej.
- Znajdowanie punktów symetrycznych względem osi układu i odczytywanie ich współrzędnych.
- Znajdowanie punktów symetrycznych względem środka układu i odczytywanie ich współrzędnych.
- Budowanie figur geometrycznych na geoplanie.
- Wyznaczanie wysokości i przekątnych figur.
- Odczytywanie wykresów i diagramów statystycznych .
- Zbieranie danych i sporządzanie wykresów i diagramów.

FIZYKA

AUTOR: *Beata Cieślińska-Bodzioch*

1. Cele programu

Gdy rozejrzemy się wokół siebie **zobaczymy**, że otaczają nas różne przedmioty. Możemy zobaczyć na przykład tworzenie się baniek mydlanych, rozprzestrzenianie się tuszu kreślarskiego w szklance wody, jak można wymieszać ziarna grochu i kaszy. Widząc, łatwiej nam wyobrazić sobie budowę wewnętrzną substancji.

Uczniowie słabo widzący i niewidomi nie mogą zobaczyć wymienionych zjawisk. Dlatego tak trudno zrozumieć im podstawy fizyki – budowę materii. Tam gdzie my widzimy oczami, oni muszą „zobaczyć” rękoma.

Znajomość budowy wewnętrznej każdego ze stanów i wpływ tej budowy na właściwości substancji to podwaliny fizyki. Podstawy bez których trudno zrozumieć większość praw fizyki. Znajomość budowy materii potrzebna jest uczniom na każdym etapie kształcenia. Zrozumienie różnic w budowie poszczególnych stanów skupienia ułatwi uczniom naukę fizyki.

Zwiększenie liczby godzin dydaktycznych pozwoli uczniom słabo widzącym i niewidomym zobaczyć jak zbudowany jest otaczający nas świat.

W programie zaplanowano wycieczki do Centrum Edukacji Ekologicznej, gdzie uczniowie będą mogli badać właściwości przedstawicieli dwóch stanów skupienia – powietrza i wody. Dowiedzą się również jak dbać o czystość tych ważnych dla człowieka substancji.

Realizacja programu ma na celu poznanie przez ucznia podstawowych założeń teorii kinetyczno-cząsteczkowej budowy materii, wykształcenie umiejętności rozróżniania poszczególnych stanów skupienia pod kątem budowy wewnętrznej.

Cele ogólne to:

- Kształtowanie umiejętności przeprowadzania doświadczeń;
- Kształtowanie umiejętności interpretowania wyników doświadczeń;
- Kształtowanie umiejętności opisywania zjawisk fizycznych;
- Kształtowanie nawyku systematycznej pracy,;
- Kształtowanie nawyku rozwiązywania problemów w twórczy sposób;
- Kształtowanie umiejętności wykorzystania wiedzy fizycznej w życiu codziennym;
- Kształtowanie postawy szacunku dla przyrody i odpowiedzialności za jej stan;

- Rozwijanie sprawności umysłowych i manualnych, a także osobistych zainteresowań;
- Stworzenie uczniom warunków do prezentacji własnego punktu widzenia i uwzględniania poglądów innych ludzi;

2. Cele szczegółowe to kształtowanie umiejętności ucznia z zakresu:

- * rozpoznawania różnych stanów skupienia substancji i ich właściwości,
- * budowy wewnętrznej substancji w różnych stanach skupienia,
- * wyjaśniania zjawisk zmiany stanów skupienia,
- * rozumienia znaczenia wody i powietrza w życiu na Ziemi.

3. Metody

W czasie zajęć zastosowane zostaną metody aktywizujące i problemowe. Zajęcia odbywać się będą w formie ćwiczeń uczniowskich. Na zajęciach wykorzystane zostaną ubrajlowione schematy budowy wewnętrznej substancji. Zaplanowano dwie wycieczki do CEE.

4. Proponowane zagadnienia realizowane na zajęciach:

- Od atomu, czyli budowa materii.
- Budowa ciał stałych, a ich właściwości.
- Budowa cieczy, a ich właściwości.
- Budowa gazów, a ich właściwości.
- Do substancji, czyli stany skupienia materii.
- Zmiany stanów skupienia.

GEOGRAFIA

AUTOR: Magdalena Maciejak

1. Cel programu

Uczniowie niewidomi i słabo widzący mają duże problemy w sprawnym poruszaniu się po mapie, określeniu współrzędnych geograficznych, rozumieniu pojęć geograficznych i zjawisk zachodzących w przyrodzie. Proponowana koncepcja zakłada kształcenie tych umiejętności. Zakłada systematyczną pracę z uczniami w celu utrwalenia wiadomości na temat zjawisk zachodzących w przyrodzie, współrzędnych geograficznych i obliczania czasu słonecznego. Ma za zadanie ułatwić uczniom z dysfunkcją wzroku naukę geografii.

2. Cele szczegółowe:

Wiedza:

- znajomość obiegu wody w przyrodzie
- poznanie zjawisk wulkanicznych i trzęsień ziemi
- znajomość typów wybrzeży
- poznanie dziejów Ziemi

Umiejętności:

- odczytywanie współrzędnych geograficznych
- obliczanie czasu słonecznego
- wskazywanie na mapie niektórych elementów geograficznych

Postawy:

- Rozwijanie zainteresowań i zdolności ucznia

3. Środki dydaktyczne

Podczas pracy wykorzystywane będą obrazkowe schematy powiązane z realizowanymi tematami, foliogramy, modele, rysunki wypukłe, moduł I - Podręcznik „Puls Ziemi”

4. Treści programowe:

- współrzędne geograficzne wybranych obiektów geograficznych
- czas słoneczny
- działalność wiatru
- obieg wody w przyrodzie
- oceany i morza
- tajemnice kosmosu
- temperatura powietrza
- budowa wnętrza Ziemi

5. Efekty zamierzone:

Uczeń:

- będzie rozumiał zjawiska zachodzące w przyrodzie
- będzie sprawnie odnajdywać obiekty geograficzne za pomocą współrzędnych geograficznych
- będzie umiejętnie posługiwał się niektórymi pojęciami geograficznymi
- rozwinię zainteresowanie geografią

6. Formy i metody realizacji:

Metody:

- Aktywizujące
- Ćwiczenia uczniowskie
- Słowne
- Wycieczki

Formy realizacji:

- Praca indywidualna i grupowa

7. Proponowane tematy zagadnień bloku:

- Współrzędne geograficzne
- Obliczanie czasu słonecznego
- Tajemnice kosmosu
- Temperatura powietrza
- Obieg wody w przyrodzie. Oceany i morza.
- Rzeki świata
- Budowa wnętrza Ziemi
- Wulkanizm i trzęsienia ziemi
- Dzieje Ziemi
- Praca rzeki
- Działalność wiatru
- Praca morza.

BIOLOGIA

AUTOR: *Wiesława Karasińska*

Moje długoletnie doświadczenie w pracy z uczniami słabo widzącymi i niewidomymi wskazuje, że młodzież z ogromnym zainteresowaniem bada przyrodę. Interesują ją również budowa i funkcjonowanie własnego organizmu. Jest to jednakże świat dla niej w dużej mierze niedostępny z uwagi na dysfunkcje wzroku. Rolą nauczyciela jest przybliżenie tego świata. Następuje to głównie poprzez zastosowanie zasady kompensacji zmysłów, obserwacje w terenie oraz odczytywanie informacji z różnorodnych źródeł, w różnej formie. Ideą dodatkowych zajęć z biologii w bloku matematyczno-przyrodniczym jest przybliżenie uczniom świata przyrody.

1. Cele

- Umożliwienie doświadczania i badania przyrody uczniom z dysfunkcją wzroku
- poszerzenie wiedzy o otaczającej rzeczywistości przyrodniczej (świat pod mikroskopem, świat roślin, świat zwierząt, organizm człowieka)
- kształtowanie umiejętności odczytywania i analizy informacji przedstawionej w formie wykresu, schematu, rysunku, tekstu
- wykształcenie umiejętności korzystania z różnych źródeł informacji
- integrowanie treści dotyczących zjawisk i procesów przyrodniczych
- poznanie i rozumienie podstawowych praw rządzących przyrodą
- promocja eko-wartości
- kształtowanie postawy twórczej odpowiedzialności za stan środowiska i szacunku dla wszystkich istot żywych

2. Formy realizacji

- cykliczne zajęcia z zakresu biologii w ramach bloku matematyczno-przyrodniczego
- zajęcia terenowe i laboratoryjne
- zielona szkoła

3. Strategia

W każdym zespole uczniów znajdują się osoby o różnych zainteresowaniach i zdolnościach. Przewiduję stosowanie mieszanych strategii nauczania, ponieważ tylko wtedy można zindywidualizować proces nauczania, a tym samym umożliwić uczniom osiągnięcie celów edukacyjnych:

a) strategia problemowa to różne odmiany metod problemowych stosowanych w formie pracy indywidualnej lub grupowej (drzewko decyzyjne, metaplan, burza mózgów, technika kuli śniegowej, debata, dyskusja panelowa lub dyskusja metoda „za i przeciw”). Polega na organizowaniu przez nauczyciela warunków umożliwiających uczniom samodzielne zdobywanie wiedzy poprzez rozwiązywanie problemów teoretycznych lub praktycznych. Nauczyciel inicjuje sytuację problemową i kieruje procesem rozwiązywania problemów, a uczeń drogą samodzielnych odkryć (rozumowanie, wyjaśnianie, uzasadnianie, działanie) wypracowuje rozwiązanie problemu. Strategia jest niezwykle przydatna w kształtowaniu umiejętności kluczowych i przedmiotowych, dająca uczniom możliwość dokonywania wyboru oraz ponoszenia odpowiedzialności za własną edukację. Jasno i precyzyjnie określony cel (zadanie) sprawiają, że motywacja ucznia do nauki, jego wydajność i efektywność są bardzo duże, a osiągnięcie celu edukacyjnego (indywidualny sukces ucznia) sprawiają, że przy realizacji kolejnego celu są one jeszcze wyższe. Uaktywnione są wszystkie sfery poznawcze ucznia co sprawia, że rośnie jego poczucie własnej wartości i bezpieczeństwa, a osiągnane wyniki są wysokie.

b) strategia operacyjna to zarówno indywidualne lub grupowe ćwiczenia, doświadczenia i obserwacje, jak i modelowanie oraz projektowanie. Ukierunkowana jest na rozwijanie manualnych i intelektualnych umiejętności ucznia. Nauczyciel organizuje zajęcia praktyczne, podczas których uczniowie nabywają pożądanых umiejętności i nawyków (planowanie i prowadzenie obserwacji, doświadczeń i eksperymentów, dokumentowanie ich przebiegu, opracowywanie i analiza wyników, wykonywanie notatek słownych i graficznych).

c) strategia asocjacyjna to typowy przekaz wiedzy w formie słownej (pogadanka, różne formy wykładu opis, opowiadanie, prelekcja, referat ucznia, praca z tekstem). Uczniowie otrzymują i przyswajają gotowe informacje podane w formie słowa mówionego lub pisanego. Ta strategia jest przydatna w rekapitulacji pierwotnej i wtórnej oraz podczas omawiania nowych, nieznanых uczniom zagadnień teoretycznych.

d) Strategia emocjonalna to wszystkie wymienione metody połączone z projekcją filmu, przezroczy, wycieczką, pracą w grupach, grami dydaktycznymi, dyskusjami różnego rodzaju. Zmierza do rozwijania procesów emocjonalnych uczniów.

4. Metody

a) kierowania samodzielną pracą uczniów

- metody aktywizujące np. metoda projektów, burzy mózgów, metaplanu, analizy Swat, techniki grupy nominalnej, mapy mentalnej, drzewka decyzyjnego, gier dydaktycznych
- praca z wykresem, mapą, tabelą, rysunkiem wypukłym
- praca z fachowym tekstem
- praca z edukacyjnymi programami multimedialnymi
- praca z filmem edukacyjnym
- mikroskopowanie

b) metody poszukujące

- pogadanka
- dyskusja

c) metody podające

- wykład
- referat ucznia

5. **Środki dydaktyczne:** modele, rysunki w brailu i powiększonym druku, schematy, wykresy, teksty w brailu i powiększonym druku, multimedialne programy edukacyjne, filmy edukacyjne, okazy roślin i zwierząt

6. Uczestnicy:

Zespół 10 uczniów słabo widzących i niewidomych odbywających zajęcia w dwóch grupach

7. Czas realizacji

rok szkolny 2010/2011

8. Miejsce realizacji

- pracownia matematyczno-przyrodnicza
- centrum Edukacji Ekologicznej
- Leśny Park Kultury i Wypoczynku w Bydgoszczy

9. Treści:

Świat pod mikroskopem

Świat Roślin

Mszaki i paprotniki

Różnorodność organów roślinnych (korzeń, łodyga, liść, kwiat)

Różnorodność gatunkowa nagonasiennych i okrytonasiennych

Świat zwierząt

Różnorodność bezkręgowców

Różnorodność kręgowców (ryby, płazy, gady, ptaki, ssaki)

Przystosowania do życia na lądzie

Przystosowania do życia w wodzie.

Budowa i funkcjonowanie organizmu człowieka

10. Przewidywane tematy:

- Co już wiemy o świecie istot żywych – czyli co wiemy o przedmiocie badań nauk biologicznych?
- Jak wygląda to, czego nie można zobaczyć gołym okiem?
- Prowadzimy obserwacje mikroskopowe – zajęcia w Centrum Edukacji Ekologicznej w Myśliczku
- Co wyrasta z zarodnika? Co wyrasta z nasiona?
- Jakie zadanie w życiu rośliny spełnia korzeń i łodyga? Czy roślina mogłaby żyć bez kwiatów i bez liści?
- Jak rozpoznać rośliny nagonasienne i okrytonasienne?
- Rozpoznamy różne gatunki roślin – wycieczka na ścieżkę botaniczną Leśnego Parku Kultury i Wypoczynku w Myśliczku.
- Czy są zwierzęta, które nie mają kręgosłupa?
- Dlaczego ryby żyją w wodzie a ptaki latają, czyli jak kręgowce przystosowały się do różnych środowisk?
- Jakie gatunki zwierząt zamieszkują w Polsce? - wycieczka do ogrodu fauny Polskiej.
- Jak wygląda organizm człowieka od wewnątrz?
- Jak funkcjonuje organizm człowieka?

Na początku roku zostanie przeprowadzony test diagnostyczny. Każdy uczeń będzie też miał kartę obserwacji, którą nauczyciel wypełni na początku roku, po 1 semestrze i na koniec roku. Zostanie dokonana analiza postępów uczniów.

Program w czasie realizacji może ulec modyfikacji i ewaluacji)

KARTA OBSERWACJI UCZNIĄ – BIOLOGIA

IMIĘ I NAZWISKO.....

Uczeń:	A	B	C	D	E
	zawsze lub bardzo często	często	czasami	rzadko	bardzo rzadko lub nigdy
Szybko przyswajają sobie nowe pojęcia					
Używa fachowych terminów biologicznych					
Pamięta i wykorzystuje zdobytą wcześniej wiedzę i umiejętności w nowych sytuacjach					
Czyta tekst biologiczny ze zrozumieniem					
Odczytuje informacje w postaci wykresu					
Odczytuje informacje w postaci rysunku, schematu					
Wyszukuje informacje biologiczne w internecie					
Samodzielnie korzysta z różnych źródeł wiedzy					
Projektuje doświadczenia, zadania pozwalające na wyjaśnienie zjawisk przyrodniczych					
Starannie prowadzi dokumentację biologiczną					
Jest wytrwały i systematyczny					
Odrabia prace domowe					
Aktywnie uczestniczy w pracy na lekcji					
Potrafi pracować samodzielnie					
Potrafi pracować w grupie					
Przejawia zainteresowania biologiczne					
Inspiruje innych do działania					
Pomaga kolegom niewidomym w zdobywaniu wiedzy					

Bibliografia:

J. Golanko, A. Filipiuk, Poradnik metodyczny do gimnazjum część pierwsza. Nowa Era, Warszawa 1999

E. Bytniewska, P. Chrusciel i inni (praca zbiorowa). Poradnik metodyczny do gimnazjum część pierwsza. Nowa Era, Warszawa 2001

W. Stawiński. Zarys dydaktyki biologii. PWN, Warszawa 1985

S. Riabinin, M. Olearnik, D. Riabinin Szkolne wycieczki przyrodnicze dla niewidomych. WSiP. Warszawa 1983

B. Klimuszko Scenariusze zajęć z przyrody do kl. IV

PODSTAWY RYSUNKU WYPUKŁEGO

AUTORZY: *Justyna Kranc i Ewa Kajko*

1. Wstęp

Już bardzo małe dziecko ogląda otaczające je reklamy, ilustracje w czasopismach i książkach, ekran telewizora czy komputera. Prawidłowo rozwijające się dziecko w naturalny sposób zapoznaje się z szeregiem różnego typu form graficznych, które uczy się rozpoznawać, porównywać, nazywać i samodzielnie rysować. Rysunek był więc i nadal jest obecny w różnych dziedzinach życia społecznego również w obszarze edukacji, gdzie różnego typu formy obrazkowe często znajdują zastosowanie jako pomoce dydaktyczne usprawniające proces nauczania-uczenia się. Wizualne materiały naukowe sprzyjają upogładowieniu procesu kształcenia, wywołują pozytywną motywację u uczniów, ułatwiają zdobywanie nowych wiadomości, usprawniają rozwijanie praktycznych umiejętności a samą naukę czynią atrakcyjną i przyjemną.

Rysunek stanowi ważne i cenne źródło informacji zarówno dla uczniów słabo widzących jak i całkowicie niewidomych, jednak musi on uwzględniać specyficzne potrzeby odbiorcze tych uczniów wynikające z uszkodzenia wzroku.

Podstawą wykonania poprawnej adaptacji materiału graficznego dla uczniów słabo widzących jest znajomość ich możliwości wzrokowych, gdyż tylko w oparciu o funkcjonalną diagnozę widzenia można stwierdzić, które elementy danego obrazka będą trudne w odbiorze wzrokowym.

Poprawnie wykonany rysunek przeznaczony dla uczniów całkowicie niewidomych musi bowiem być czytelny w percepcji dotykowej, co oznacza, iż wzrokowy materiał graficzny należy poddać znacznym modyfikacjom obejmującym m.in. zastosowanie innego sposobu przedstawienia obiektu. Niewłaściwie zredagowany rysunek wypukły nie tylko nie spełni swej roli dydaktycznej, ale może spowodować wytworzenie nieadekwatnego do rzeczywistości wyobrażenia o danym obiekcie czy zjawisku.

Uczniowie klas gimnazjalnych naszego Ośrodka a więc słabo widzący i niewidomi nie zawsze potrafią korzystać z rysunku powiększonego i wypukłego, ze względu na swoje ograniczenia wzrokowe i brak doświadczeń w rysowaniu różnorodnych form w młodszych klasach. Priorytetem w programie było stworzenie takiego rodzaju zajęć z rysowania i rysunku oraz objęcie uczniów klas gimnazjalnych takim rodzajem zajęć, by uświadomili sobie wartość rysunku, potrafili go stworzyć i z powodzeniem wykorzystywać w przyszłości.

2. Beneficjenci objęci programem: grupa uczniów KL. 1 Gimnazjum nr 43

3. Założenia programu

Uczeń niewidomy i słabo widzący będzie rozwijał się w dziedzinie grafiki o ile będzie miał techniczną możliwość rysowania i kontrolowania swej pracy dotykiem lub dostępnymi resztkami wzroku.

Program nauczania rysunku zakłada, że:

- Uczeń niewidomy, także niewidomy od urodzenia, jest zdolny do normalnego rozwoju w dziedzinie grafiki, dziedzinie ekspresji i komunikacji;
- Uczeń słabo widzący potrafi wytworzyć i odebrać prawidłową treść rysunku z zastosowaniem odpowiednich pomocy optycznych i nie optycznych
- Nauczanie rysunku może i powinno być cenną metodą edukacyjno-rewalidacyjną w budowaniu wyobrażeń i pojęć niewidomego młodego człowieka;
- Dzięki edukacji graficznej uczeń będzie on mógł poprzez grafikę odbierać i przekazywać informacje w większości stosowanych powszechnie konwencji.

Uczniowie będą tworzyli konwencje graficzne:

1. rysunek geometryczny przedstawiający figury płaskie oraz rysunek konstrukcyjny na płaszczyźnie
2. rysunek ilustracyjny w konwencji rzutu prostokątnego
3. scena, czyli rysunek przedstawiający kilka obiektów
4. rysunek przedmiotu w przekroju
5. plan pomieszczenia, budynku, terenu
6. schemat komunikacyjny lub inny
7. mapa w dowolnej skali i na odpowiednim poziomie generalizacji
8. rzut przedmiotu w trzech płaszczyznach

W toku realizacji programu będziemy zwracać uwagę na:

- rozumienie terminów określających pojęcia przestrzenne tj kształty przedmiotów, kierunki w przestrzeni, relacje w przestrzeni, relacje na płaszczyźnie
- kształcenie technicznych umiejętności rysowania, kreślenia linii i figur oraz tworzenia różnych faktur powierzchni
- umiejętność obejmowania wyobraźnią powierzchni arkusza
- czytania i tworzenia rysunków
- obejmowania planem coraz większej przestrzeni, poczynając od powierzchni dostępnej rękom bez przemieszczania się.

- obsługa urządzeń do uwypuklania grafiki, drukowanie rysunków wypukłych i/lub powiększonych z użyciem brajlonu oraz wygrzewarki

Realizacja programu powinna przebiegać z wykorzystaniem metod i form pracy aktywizujących ucznia.

4. Cele ogólne:

1. Utrwalanie bezwzrokowych struktur poznawczych
2. Rozwijanie wyobraźni przestrzennej, budowanie lub utrwalanie wyobrażeń i pojęć przestrzennych
3. Ćwiczenie sprawności manualnej poprzez dążenie do opanowania umiejętności swobodnego posługiwania się przyborami do rysunku odręcznego
4. Wyzwolenie radości tworzenia- przekształcania materii w sposób celowy i umożliwienie opowiadania rysunkiem o przedmiotach ważkich emocjonalnie
5. Ćwiczenie w odtwarzaniu na płaszczyźnie rysunku przedmiotów, ich układów oraz zjawisk przestrzennych
6. Przyswojenie konwencji rysunkowych: rzutu, przekroju, planu
7. Ćwiczenie umiejętności odczytywania kształtu lub wzajemnego położenia przedmiotów z ilustracji, rysunku dydaktycznego i planu
8. Wykształcenie umiejętności rysowania za pomocą przyrządów i nawyku prawidłowej organizacji stanowiska pracy
9. Ćwiczenie umiejętności posługiwania się przyrządami do uwypuklania grafiki brajlonem i wygrzewarką.

5. Efekty zamierzone:

Uczeń powinien umieć:

1. Poznawać i rozpoznawać przedmioty dotykiem obejmującym oraz czytania powierzchni dotykiem opuszków palców
2. Odczytać rysunek, narysować i opisać kształt oraz położenie na rysunku figur geometrycznych i przedmioty
3. Swobodnie posługiwał się przyborami do rysunku odręcznego: rysownicą, rysownikiem, folią, zeszytem do rysunków oraz przyborami geometrycznymi
4. Narysować i opowiedzieć o wytworzonym dowolnym rysunku
5. Odwzorować na płaszczyźnie układ figur i przedmiotów oraz zjawisk przestrzennych
6. Zastosować pojęcia przestrzenne i dotyczące rysunku: rzutu, przekroju, planu

7. Odczytać kształt lub wzajemne położenie przedmiotów z ilustracji, rysunku dydaktycznego i planu
8. Narysować za pomocą przyrządów plan, dowolny rysunek, schemat przestrzenny z wykorzystaniem prawidłowej organizacji stanowiska pracy
9. Samodzielnie obsłużyć przyrządy do uwypuklania grafiki: brajlon i wygrzewarkę.

6. Treści programowe:

1. Nauka posługiwania się przyborami do rysowania, ćwiczenia rozwijające sprawność kreślenia linii i prostych znaków
2. Czytanie i rysowanie prostych figur geometrycznych i prostych znaków (linii prostej, łamanej, falistej, grubszej, cieńszej, koła, kwadratu, prostokąta, trójkąta, krzyżyka prostego i ukośnego, linii równoległych i prostopadłych itp.)
3. Nazywanie położenia linii i figur na arkuszu w celu opanowania wyobraźni przestrzeni arkusza
4. Rysowanie i czytanie rysunków prostych przedmiotów oglądanych w czasie lekcji, ćwiczenie umiejętności komponowania rysunku na arkuszu.
5. Odczytywanie pozycji ciała człowieka z prostych rysunków, rysowanie sylwetek w różnych pozycjach i opisywanie sporządzonych rysunków.
6. Tworzenie i czytanie planu, czyli rysunku ujmującego rozmieszczenie przedmiotów w przestrzeni.
7. Rysowanie przedmiotów w kształcie obrotowym.
8. Rysowanie i czytanie rysunków przedstawiających obiekty o kształcie złożonym (meble, pojazdy, ludzie, zwierzęta itp.)
9. Poznawanie różnych konwencji ujmowania przedmiotu, ustalanie, które informacje o kształcie można wyrazić rysunkiem
10. Poznawanie i rozumienie terminów: widok z przodu, z boku, z góry, z tyłu
11. Rysowanie i czytanie rysunków przedstawiających układ przedmiotów – prostą sytuację
12. Rysowanie i czytanie przekrojów – rysunków przedstawiających wewnętrzną budowę przedmiotów
13. Tworzenie planów i map przestrzennych od bardzo prostych schematów do bardziej złożonych
14. Obsługa brajlonu podczas tworzenia rysunków wypukłych
15. Obsługa wygrzewarki do uwypuklania grafiki i obrazków, rysunków, planów i map

7. Procedury osiągnięcia celów

Aby uczniowie opanowali treści nauczania, niezbędne są następujące procedury:

- określenie znaczenia rysunku wypukłego i/lub powiększonego dla potrzeb niewidomych i słabo widzących
- analizowanie rysunków, planów, map wykorzystywanych w naturalnych warunkach
- określanie roli rysunku wypukłego i/lub powiększonego w edukacji szkolnej i poznawaniu rzeczywistości otaczającej
- analizowanie i wyjaśnianie pojęć związanych z orientacją w małej przestrzeni i stosunkami przestrzennymi
- stosowanie narzędzi kreślarskich do tworzenia rysunków wypukłych
- stosowanie sprzętu elektronicznego do tworzenia rysunków wypukłych
- posługiwanie się technologią informacyjną podczas wyszukiwania i tworzenia planów, map oraz schematów przestrzennych
- analizowanie rysunków prostych i bardziej złożonych
- poznawanie pojęć i tworzenie rzutów przedmiotów: z góry, z boku, z przodu, z tyłu
- tworzenie dowolnych rysunków wypukłych według własnej inwencji i wyobraźni
- posługiwanie się zasadami i środkami bezpieczeństwa i higieny (BHP) podczas pracy z narzędziami do rysowania wypukłego i/lub powiększonego
- wykonanie praktycznego zadania dotyczącego rysunku wypukłego i/lub powiększonego

8. Formy i metody realizacji:

Założone cele należy realizować, stosując zasadę stopniowania trudności oraz treści dostosować do możliwości i zainteresowań uczniów. Metody te powinny motywować uczniów do:

- aktywności
- kreatywności
- poszukiwań badawczych
- samodzielności
- odpowiedzialności

Jednym z najważniejszych elementów procesu nauczania jest wzbudzanie motywacji do nauki, dlatego też należy odwoływać się do ciekawości uczniów, chęci poznawania świata i wybierać zagadnienia interesujące uczniów. Należy też dostosować nauczanie do indywidualnych potrzeb i możliwości psychofizycznych ucznia. Uczeń nie może być biernym odbiorcą przekazywanych treści, lecz powinien aktywnie uczestniczyć w procesie, za którego wyniki jest współodpowiedzialny. Zajęcia powinny dać uczniowi możliwość występowania

w różnych rolach: badacza, eksperta, aktora, krytyka itp. w związku z tym trzeba stwarzać sytuacje, w których uczniowie mogą odważnie pytać, analizować, wyciągać wnioski, wyrażać własne zdanie, bronić swego stanowiska, a także wyrażać sprzeciw.

9. EWALUACJA

Nauczyciel dążąc do osiągnięcia zamierzonych celów, kształtowania u uczniów właściwych postaw dotyczących odbioru i przedstawiania przestrzeni na płaszczyźnie musi dokonywać ciągłej ewaluacji. Jest to konieczne, by w trakcie realizacji treści programowych dokonywać zmian i korekt swojego działania i postępowania uczniów. Takie informacje uzyskamy dzięki stosowaniu:

- obserwacji
- ankiety
- rozmowy
- zadań praktycznych – praktyczna działalność uczniów

Będą one prowadzone cyklicznie w ciągu roku szkolnego. Wyniki ewaluacji będą analizowane i posłużą do ulepszenia i modyfikowania pracy dydaktyczno-wychowawczej.

SOCJOTERAPIA

AUTOR: *Katarzyna Gerlach*

1. Potrzeba realizacji programu innowacyjnego:

Liczne trudności okresu dojrzewania, środowisko rodzinne utrudniające rozwój osobisty.

2. Cel socjoterapii

„Socjoterapię zaliczamy do procesów psychokorekcyjnych, leczniczych, ukierunkowanych na eliminowanie lub na zmniejszenie poziomu zaburzeń zachowania u dzieci i młodzieży. Socjoterapia jest formą pomocy adresowaną do dzieci i młodych ludzi w okresie dorastania, borykających się z problemami osobistymi i trudnościami życiowymi.” (K. Sawicka, Socjoterapia, Warszawa 1999, s. 10)

W obszarze oddziaływań socjoterapeutycznych pozostają dzieci z zaburzeniami zachowania, nadpobudliwością, agresją, zahamowaniem, niską samooceną, nieśmiałość, dzieci mające problemy szkolne wynikające z parcjalnych deficytów bądź z zaniedbania środowiska.

Socjoterapia pozwala na weryfikację oraz przećwiczenie innowacyjnych metod postępowania, a także zdobycia nieznanymi zdolności, głównie dotyczących komunikacji międzyludzkiej tj. bycie asertywnym, umiejętność właściwego decydowania, w razie potrzeby poszukiwanie pomocy. Zadaniem socjoterapii jest więc wspomaganie dzieci i młodzieży w rozwoju i pojmowaniu rzeczywistości poprzez realizację celów rozwojowych, edukacyjnych i terapeutycznych.

Poza zamierzeniami terapeutycznymi, socjoterapia wypełnia także inne cele oświatowe i wspomagające rozwój.

Cele rozwojowe wiążą się ściśle z wiekiem i doświadczeniami uczestników zajęć, gdyż w każdej fazie życia dominują określone potrzeby, których zaspokojenie odgrywa istotną rolę w procesie dojrzewania i rozwoju. Rozwijają również indywidualne zainteresowania i podejmują istotne dla określonej grupy wiekowej zagadnienia.

Cele edukacyjne obejmują zaznajamianie się z przeróżnymi problemami, których likwidacja umożliwi podopiecznym efektywniejszą egzystencję w systemie społecznym.

Młodzież za nadrzędną uznaje potrzebę ekspresji i uzewnętrzniania samego siebie we wszelkich postaciach, głównie poprzez literaturę, pragnienia, wyobrażenia, potrzebę uznania, prywatności, niezależnienia od innych, utożsamiania się z grupą i działań prospołecznych. Ten okres obfituje w zapaści związane z emocjami, motywacją, zasadami moralnymi, to właśnie wtedy poznajemy rzeczywistość i odkrywamy własną tożsamość.

Cele rozwojowe dotyczą głównie:

- poznania samego siebie;
- poznania swoich mocnych i słabych stron;
- poznania swoich talentów, zdolności, świadomość własnego potencjału;
- budowania poczucia własnej wartości;
- doskonalenia umiejętności zachowań asertywnych;
- kształtowania inteligencji emocjonalnej /świadome rozpoznawanie, nazywanie emocji i uczuć, próba uwalniania wewnętrznych emocji/
- doskonalenie informacji zwrotnych.

Cele edukacyjne wspomagają proces nabywania wiedzy o samym sobie i o innych ludziach oraz proces rozumienia świata społecznego.

Cele edukacyjne dotyczą głównie:

uczenia stawiania granic, odmawiania;
przełamywania nieśmiałości;
uczenia radzenia sobie w sytuacjach stresowych;
uczenia nawiązywania kontaktów;
umiejętności wyrażania swoich uczuć;
umiejętności wytyczania celu;
umiejętności podejmowania samodzielnych decyzji i brania za nie odpowiedzialności;
wyszukiwania zainteresowań, własnych możliwości i predyspozycji;
uczenia tolerancji i akceptacji drugiego człowieka;
uczenia współpracy i współdziałania.

Cele terapeutyczne dotyczą głównie:

- odreagowania emocji;
- rozwiązywania problemów, trudnych sytuacji;
- lepszego zrozumienia ludzkich zachowań;
- otrzymywania wsparcia od grupy;
- przyjmowania i dawania informacji zwrotnych;
- poznania i nazywania własnych emocji.

3.. Osoby objęte programem: Uczniowie I klasy Gimnazjum Nr 43

4. Rezultaty socjoterapii:

Podjęcie przez młodzież działań prospołecznych, zwiększony wgląd, twórcze rozwiązywanie problemów, umiejętność wyrażania emocji i uczuć.

5.. Procedury osiągnięcia celów: systematyczne spotkania grupowe.

NORDIC WALKING - PROGRAM REKREACJI RUCHOWEJ – SPOSÓB NA ZDROWY STYL ŻYCIA

AUTORZY: *Beata Galgańska, Dorota Nowak*

Nordic walking to nowoczesna forma ruchu zdobywająca coraz większą popularność w Europie . W Polsce Nordic Walking jest uznanym i stosowanym coraz częściej sportem o charakterze profilaktycznym oraz fitness. W ramach realizowanego programu proponujemy **wzbogacenie procesu rewalidacyjnego osób słabo widzących i niewidomych poprzez wprowadzenie nowych form aktywności ruchowej niezależnie od wieku i stopnia sprawności psychofizycznej oraz niepełnosprawności**. Dotychczas nie ma doniesień na temat wykorzystania tej metody do rehabilitacji osób z dysfunkcją wzroku.

„NORDIC WALKING,, PROFILAKTYKA, FITNESS, SPORT

I. Wstęp

Maciej Demel: “Kultura fizyczna obejmuje te wszystkie wartości, które wiążą się z fizyczną postacią i fizycznym funkcjonowaniem człowieka, zarówno w jego własnym odczuciu jak też w obrazie społecznym. Wartości te odnoszą się do zdrowia, budowy i postawy ciała, odporności, wydolności, sprawności i urody...”

Program podnoszenia sprawności fizycznej „Nordic Walking –profilaktyka, fitness, sport sposób na zdrowy styl życia,, łączy elementy edukacji prozdrowotnej oraz profilaktyki zalecanej przez MEN z zachowaniem treści programowych wychowania fizycznego dla wszystkich typów szkół.

Ogromnym atutem niniejszego programu jest fakt, iż proponowany ruch profilaktyczno - sportowy należy do grupy sportów out-door co oznacza ,że zajęcia odbywają się zawsze na świeżym powietrzu, niezależnie od warunków pogodowych oraz pory roku. Program Nordic Walkingu można wykonywać na każdym podłożu (na asfalcie, plaży, w lesie, na śniegu itp.) . Aktualnie Nordic Walking jest najpopularniejszym ruchem zdrowotno-sportowym w całej Europie, a w krajach skandynawskich został od roku 1997 wprowadzony do szkolnych programów nauczania.

II. Charakterystyka programu.

Nordic Walking łączy wiele ważnych elementów zarówno z dziedziny profilaktyki zdrowia jak też fitness oraz sportu m.in:

- kształtuje ogólną sprawność fizyczną,
- poprawia kondycję fizyczną m.in. wydolność, siłę, gibkość,
- poprawia koordynację ruchową,
- kształtuje wytrzymałość organizmu,
- wzmacnia wszystkie partie mięśniowe organizmu, wpływa na uelastycznienie więzadeł stawowych, wzmacnia ścięgna mięśniowe,
- wzmacnia układ sercowo-naczyniowy,
- wzmacnia układ oddechowy,
- odciąża stawy,
- zwiększa ruchomość kręgosłupa,
- redukuje napięcia mięśniowe szyi i barków,
- redukuje napięcia emocjonalne,
- marsz z kijami angażuje 90% mięśni całego ciała
- nie obciąża stawów i kolan
- kijki dają poczucie bezpieczeństwa i pozwalają na efektywny dynamiczny trening
- uwalnia od nałogów.

Badania medyczne dowodzą ,że podczas uprawiania Nordic Walkingu

organizm konsumuje 400 kcal/h

tętno jest o 5-17 uderzeń /min wyższe tzn. wynosi 147/min niż podczas marszu 130/min)

pochłanianie tlenu może być wyższe o 4,5 -5 ml/kg/min niż podczas marszu

możliwy jest wzrost wydatkowania energii aż do 46%

angażuje 90% wszystkich mięśni, najbardziej kończyn górnych, klatki piersiowej, brzucha, pośladków i kończyn dolnych

nie obciąża dodatkowo stawów kolan, redukuje je średnio o ok. 5kg.

Jednym z kluczowych elementów programu Nordic Walkingu jest uświadomienie uczniom, a także rodzicom i nauczycielom wprowadzania zdrowego modelu życia, przekonanie do jego ważności oraz podniesienie aktywności ruchowej.

III. Cele dydaktyczno–wychowawcze programu.

Potrzeba realizacji programu innowacyjnego

Wzbogacenie procesu rewalidacyjnego osób słabo widzących i niewidomych poprzez wprowadzenie nowych form aktywności ruchowej niezależnie od wieku i stopnia sprawności psychofizycznej oraz niepełnosprawności.

Cele ogólne:

- stymulowanie i wspomaganie wszechstronnego i harmonijnego rozwoju niepełnosprawnego dziecka, wyzwalanie jego aktywności ruchowej, oparte na naturalnej potrzebie ruchu;
- przygotowanie uczniów słabo widzących i niewidomych do dokonywania dojrzałych wyborów związanych z wszechstronnym uczestnictwem w kulturze fizycznej oraz własną sprawnością z zdrowiem; Poznanie nowoczesnych, europejskich form aktywności fizycznej;
- rozwijanie świadomości i odpowiedzialności własnej za stan swojego zdrowia, podniesienie odpowiedzialności za stan swojej kondycji fizycznej, zdrowia i jakości uczestnictwa w proponowanych osiągnięciach dotyczących zdrowego stylu życia;
- rozbudzenie wśród uczniów zainteresowania nowoczesnymi formami aktywności ruchowej oraz poznanie ich wpływu na funkcjonowanie organizmu;
- uświadomienie uczniom znaczenia posiadania i podnoszenia wiedzy oraz jej stosowania na temat zdrowego stylu życia, aktywności fizycznej, zdrowego świadomego odżywiania jak też dbałości o jakość spędzania czasu wolnego;
- zapobieganie i korygowanie wad postawy;
- rozwijanie orientacji przestrzennej i technik poruszania się.

Cele szczegółowe:

- usprawnianie układu oddechowego i sercowo – naczyniowego,
- zwiększenie równowagi i koordynacji ruchów,
- poprawa sylwetki ciała i sposobu chodzenia,
- podwyższenie zręczności, wytrzymałości oraz refleksu i czasu reakcji,
- podwyższenie poczucia wiary we własne siły,
- rozluźnienie napięcia w okolicach karku i ramion
- zwiększenie stabilności chodu dzięki użyciu kijków

Osoby objęte programem mają ograniczoną możliwość uczestniczenia w innych, bardziej obciążających organizm formach ruchu.

IV. Sposób realizacji programu Nordic Walking.

1. Przeprowadzenie zajęć dydaktycznych na temat zdrowego stylu życia, prawidłowego odżywiania, dbałości o aktywny sposób spędzania czasu wolnego. Wprowadzenie do Nordic Walkingu– przedstawienie filmów oraz plansz dydaktycznych oraz wykład

na temat Nordic Walkingu (historia powstania, zasady treningowe, oddziaływanie na organizm).

2. Wykonanie testu wydolnościowego przed przystąpieniem do zajęć Nordic Walkingu oraz po ich zakończeniu.
3. Nauka prawidłowej techniki Nordic Walkingu.
4. Regularne prowadzenie zajęć w ramach zajęć pozalekcyjnych.
5. Włączenie rodziców oraz chętnych nauczycieli do aktywnego działania na rzecz propagowania Nordic Walkingu.
6. Sporządzanie przez uczniów prac w postaci plakatów, referatów, publikacji multimedialnych dotyczących aktywnego, świadomego i zdrowego trybu życia.
7. Udział uczniów oraz ich rodziców w aktywnościach fizycznych np. w rajdach, wędrownkach na orientację i innych.
8. Inicjowanie przez uczniów aktywności sportowych Nordic Walkingu w środowisku szkolnym i lokalnym.

V. Treści programowe Nordic Walkingu

A. Elementy edukacji prozdrowotnej MEN

- Aktywność ruchowa i umysłowa
- Wypoczynek bierny i czynny w otoczeniu naturalnym.
- Higiena pracy w szkole i poza szkolna.
- Rodzaje aktywności ruchowej.
- Dostosowanie intensywności i rodzaju ćwiczeń fizycznych do wieku i własnej sprawności.

B. Bezpieczeństwo i pierwsza pomoc.

- Zasady bezpieczeństwa podczas wycieczek pieszych.
- Zasady udzielania pierwszej pomocy.

C. Higiena osobista.

- Zasady codziennej pielęgnacji ciała.
- Skutki oddziaływań negatywnych zjawisk na organizm (np. hałas).

D. Zachowania zagrażające zdrowiu i życiu.

- Destrukcyjny wpływ nałogów na zdrowie fizyczne i psychiczne.
- Doping– jego formy, przyczyny oraz destrukcyjny wpływ na zdrowie fizyczne i psychiczne.

E. Wady postawy.

- Przyczyny powstawania nabytych wad postawy.
- Zapobieganie powstawaniu wad postawy oraz ich korekcja.

VI . Przewidywane osiągnięcia uczniów.

W trakcie realizacji programu oraz po jego zakończeniu uczeń zna:

1. Technikę Basic oraz Classic Nordic Walkingu, możliwości i korzyści jakie wynikają z aktywnego uprawiania tej nowoczesnej formy ruchu.
2. Zasady zdrowego, aktywnego sposobu spędzania wolnego czasu niezależnie od pory roku i warunków atmosferycznych, które gwarantuje uprawianie Nordic Walkingu.
3. Zna i stosuje zasady zdrowego odżywiania się.
4. Zna i stosuje w razie potrzeby zasady udzielania pierwszej pomocy.
5. Zna i stosuje zasady bezpieczeństwa i higieny podczas aktywności fizycznej.
6. Zna podstawowe zasady treningu Nordic Walkingu oraz jego oddziaływania na organizm.
7. Zna i jest świadomy zagrożeń jakie niesie za sobą bierny tryb życia.
8. Zna i jest świadomy korzyści płynących z aktywnego fizycznie trybu życia.

VII. Plan pracy w ramach programu Nordic Walking.

1. Przedstawienie podstaw techniki Basic oraz Classic Nordic Walkingu, zapoznanie ze sprzętem oraz poznanie jego form obowiązkowej rozgrzewki przed przystąpieniem do zajęć, ćwiczeń rozciągających oraz fazy cool- down.
2. Przedstawienie filmów dydaktycznych o tematyce sportów nordyckich oraz poznanie ich technik- Nordic Walking, Nordic Cruising i innych.
3. Regularne prowadzenie zajęć sportowych Nordic Walkingu w ramach zajęć pozalekcyjnych.
4. Wykonanie testu wydolnościowego przed i po zakończeniu programu oraz analiza osiągniętych wyników.
5. Prowadzenie zeszytu treningowego zawierającego informacje o odbytych treningach Nordic Walkingu, obciążeniach treningowych , samopoczuciu trenującego jak również zamieszczanie wskazówek dotyczących zdrowego odżywiania.

VIII. Ewaluacja programu,,Nordic Walking sposób na zdrowy tryb życia”.

Pomiar testowy wydolności organizmu tzn. Polar Fitness Test przed rozpoczęciem i po zakończeniu programu Nordic Walking. Analiza oraz porównanie wyników testowych.

- aktywny udział rodziców i nauczycieli w realizacji programu poprzez udział w zajęciach treningowych
- udział w rajdach NW i chodach na orientację
- organizacja i przeprowadzanie imprez Nordic Walking
- ankieta podsumowująca udział w cyklu zajęć Nordic Walking dla uczniów przeprowadzona na zakończenie rocznego cyklu przeprowadzanego programu Nordic Walkingu.

IX. Bibliografia

1. Materiały szkoleniowe dla instruktorów INWA.
2. Materiały dydaktyczne: Twoje lekcje–Nowatorskie formy aktywności ruchowej. Nordic Walking. Piotr Kowalski, Piotr Wróblewski.
3. Programy nauczania wychowania fizycznego dla szkół podstawowych, gimnazjum i ponadgimnazjalnych.
4. Materiały dydaktyczne - "Nowatorskie formy nauczania,,Nordic Walking".
5. Pisma fachowe "Nordic Walker", "Nordic Fitness".
6. M. Demel, O trzech wersjach teorii wychowania fizycznego" Kraków 1990, s.16.

TERAPIA METODĄ TOMATISA

Diagnostyka i trening słuchowy w rewalidacji uczniów słabo widzących i niewidomych oraz ze sprzężoną niepełnosprawnością

AUTORZY: *Joanna Drzewiecka, Kinga Woniakowska*

Terapia metodą Tomatisa ma za zadanie usprawnianie czynnego słuchania, czyli świadome i efektywne czerpanie informacji płynących z otaczającego świata. Słuchanie jest tu określane jako proces aktywny (niezależny od stanu obwodowej części narządu słuchu). Zaburzenia uwagi słuchowej mogą powstawać na każdym etapie rozwoju człowieka, mogą mieć swój początek już w okresie okołoporodowym, ale wiązać się również z doznanymi urazami emocjonalnymi. W praktyce szkolnej zaburzenia uwagi słuchowej objawiają się w kilku sferach: słuchaniu receptywnym, kontroli własnych wypowiedzi, funkcjach motorycznych, poziomie energii oraz postawach społecznych. Prawidłową, fizjologiczną lateralizacją człowieka jest lateralizacja prawouszna. Dominacja prawego ucha powoduje racjonalny odbiór treści wypowiedzi bez zabarwienia emocjonalnego. Z budowy zarówno obwodowej, jak i ośrodkowej części narządu słuchu wynika, iż najbardziej rozbudowane są struktury odpowiedzialne za recepcję dźwięków o dużej zawartości wysokoczęstotliwościowych harmonicznym, co powoduje naenergetyzowanie mózgu.

Dlatego też metoda Tomatisa wykorzystuje te właśnie dźwięki do treningu słuchowego, który ma „otworzyć” ucho na pasma częstotliwości, których odbieranie może być z wielu powodów zaburzone. Badania prof. Alfreda Tomatisa dowodzą, że odpowiedni trening słuchowy pozwala na eliminowanie zaburzeń głosu oraz szeregu problemów mogących mieć miejsce w sferze somatycznej, emocjonalnej i językowej. „Słuchanie” kształtuje się przez całe życie człowieka (należy tutaj oddzielić słuchanie od „słyszenia”, czyli recepcji dźwięków zależnej od stanu narządu słuchu, „słuchanie” jest procesem aktywnym, który polega na świadomym odbieraniu informacji, na ich przetwarzaniu i interpretowaniu).

Metoda Tomatisa ukazuje możliwości oceny percepcji słuchowej (słuchania i lateralizacji słuchowej) i sposoby przewyższania trudności w tym zakresie.¹

1. Cel innowacji

Metoda Tomatisa jest treningiem pozwalającym na poprawę uwagi słuchowej, co przekłada się na funkcjonowanie psychoruchowe dziecka. Jest to metoda wspomagająca i uzupełniająca wobec tradycyjnych metod rewalidacji, takich jak: logoterapia, terapia psychologiczna, socjoterapia, których celem i jest wspieranie dziecka w jego rozwoju.

---

¹ Zob. Kurkowski Z.M., *Stymulacja audio-psycho-lingwistyczna – Metoda Tomatisa*. W: „Audiofonologia”, tom XIX, Warszawa – Lublin 2001, s. 197-202.

Metoda Tomatisa, to słuchanie odpowiednio przetworzonego materiału dźwiękowego za pomocą urządzenia zwanego „elektronicznym uchem”. Terapia poprzedzona jest diagnozą wykonaną przy pomocy odpowiednio skalibrowanego audiometru oraz testów dodatkowych.

Materiał dźwiękowy podawany jest w określonych sekwencjach, właściwych dla systematycznego i trwałego oddziaływania na uwagę słuchową. Program terapeutyczny dobierany jest w zależności od diagnozy ucznia, do wyboru F1, F2, F3, F4, F5² lub modyfikacja tychże programów.

Uzupełnieniem terapii będą inne czynności zaproponowane uczniowi, z których może on skorzystać, a których celem jest również wspomaganie rozwoju. Ocenie zachowania ucznia na zajęciach będą służyły przygotowane przez nas karty obserwacji. Uczniowie otrzymają podczas zajęć kilka propozycji pracy indywidualnej lub zespołowej, która – obok treningu słuchowego – będzie spełniać funkcje rewalidacyjne. Zajęcia przez nas proponowane to prace manualne, gry edukacyjne, gry zespołowe oraz inna działalność nieangażująca emocjonalnie dziecka i odbywająca się w ciszy. Należy podkreślić, że to dziecko będzie wybierało rodzaj dodatkowej aktywności na zajęciach, a zadaniem prowadzącego terapię będzie przygotowanie zestawu zadań do wykorzystania, a następnie obserwacja i odnotowywanie zachowań uczniów.

Reasumując, uczniowie mogą, ale nie muszą, pracować podczas słuchania muzyki, a ich preferencje będą odnotowywane i analizowane. Naszym celem jest, aby to uczeń wybierał najdogodniejszą formę zajęć dodatkowych podczas terapii, w zależności od własnych upodobań, samopoczucia i skupienia na słuchanej muzyce. Brak aktywności w danym dniu sesji będzie również wskaźnikiem do opisanie i przeanalizowania. Uczniom liceum proponujemy zajęcia z plastyki interaktywnej. Każdy z uczestników otrzyma zadanie, które będzie stanowić część niezbędną do powstania spójnej całości. Każdy będzie więc niezbędnym uczestnikiem, bez którego pracy nie powstanie efekt finalny. Wzmocni to poczucie przynależności do grupy i będzie stanowiło okazję do treningu komunikacyjnego oraz wzięcia odpowiedzialności za grupę i jej działania. Dodatkowym źródłem analizy będzie obserwacja działań uczniów podczas słuchania konkretnego materiału dźwiękowego.

2. Cele ogólne programu

- Diagnostyka ucznia, test uwagi słuchowej drogą powietrzną i kostną, lokalizacji dźwięku oraz lateralizacji słuchowej oraz dyskryminacji wysokości dźwięków za pomocą urządzenia testującego przypominającego audiometr oraz testów

---

² Programy F1-F5 zostały udostępnione podczas szkolenia zorganizowanego przez IFPS w Warszawie (listopad-

dotychczasowych (ankiety dla rodzica, testu słuchania rozdzielności, test rodziny, test drzewa).

- Opracowanie programu terapeutycznego, pozwalającego na pracę w zakresie zaburzonych pasm częstotliwości.
- Trening słuchowy – usprawnienie uwagi słuchowej, czyli świadomej recepcji, analizy i percepcji bodźców dźwiękowych.
- Wspomaganie lateralizacji prawousznej.
- Stymulacja sensoryczna dźwiękami o wysokich częstotliwościach.

3. Cele szczegółowe terapii słuchowej

- Usprawnienie koordynacji ruchowej.
- Usprawnienie radzenia sobie z emocjami.
- Eliminowanie nadmiernego stresu.
- Zwiększenie koncentracji uwagi.
- Lepsze zapamiętywanie.
- Skuteczniejsze uczenie się.
- Skuteczniejsze wykorzystanie możliwości głosu.
- Zmniejszenie liczby popełnianych błędów ortograficznych.
- Zwiększenie sprawności komunikowania się.
- Sprawniejsze wykorzystywanie posiadanego potencjału.

4. Cele zajęć dodatkowych zaproponowanych podczas słuchania muzyki

- Wspomaganie pamięci i spostrzegawczości.
- Usprawnianie koordynacji wzrokowo-ruchowej.
- Usprawnianie małej i dużej orientacji.
- Trening komunikacyjny w ramach grupy terapeutycznej

5. Dobór grupy terapeutycznej

Podstawą zakwalifikowania ucznia do terapii metodą Tomatisa są **zaburzenia uwagi słuchowej** potwierdzone wynikami badań. W praktyce szkolnej zaburzenia uwagi słuchowej mogą dawać następujące objawy: problemy z czytaniem i pisanem, brak koncentracji uwagi na lekcjach, brak zrozumienia czytanego tekstu, męczliwość lub nadpobudliwość. Zaburzone słuchanie wpływa również na **funkcje motoryczne** – mylenie strony prawej i lewej, niewyraźne pismo; na **postawy społeczne** – niska tolerancja na stres, brak wiary w siebie,

drażliwość, tendencje do wycofywania się; na **słuchanie receptywne**, czyli mylną interpretację pytań i poleceń; na **słuchanie ekspresywne**, czyli problemy z głosowaniem, ubogim słownictwem, monotonością wypowiedzi. Pragniemy zaznaczyć, iż są to tylko niektóre z objawów zaburzonego słuchania.

6. Diagnoza

Testy odbywają się za pomocą odpowiednio skalibrowanego audiometru, do dyspozycji mamy dwie pary słuchawek, do diagnozy drogą powietrzną i drogą kostną, a także mikrofon.

a) . Test uwagi słuchowej drogą powietrzną i kostną.

Test rozpatrujemy w trzech strefach, analizując następujące parametry:

- przebieg krzywych,
- regulacja prawej i lewej strony,
- związek między przewodnictwem kostnym i powietrznym dla każdego ucha,
- błędy lokalizacji,
- dyskryminacja wysokości dźwięku.

Otrzymane informacje nanoszone są na siatkę diagramu pokazującego zależność między natężeniem a poszczególnymi częstotliwościami.

Diagram odczytywany jest w trzech sferach częstotliwości:

- od 125 do 1000 Hz – równowaga, koordynacja (fizyczność),
- od 1000 do 2000 Hz – określa artykulację, płynność mowy, słownictwo,
- od 1000 do 8000 Hz – to kreatywność, intuicja i wykorzystanie własnego potencjału.

b) Test lateralizacji słuchowej.

Test odbywa się za pomocą audiometru oraz testu dodatkowego – rozdzielności słyszenia³. Lewouszność jest wskazaniem do pracy nad lateralizacją słuchową.

c) Test dyskryminacji dźwięku (selekcji dźwięku) oraz lokalizacji dźwięku.

d) Testy dodatkowe

Obejmują wywiad z rodzicem (według przygotowanej ankiety) oraz opinie wychowawcy i/lub pedagoga szkolnego i/lub innych terapeutów prowadzących dziecko.

---

³ Test rozdzielności słyszenia (płyta i karta kontrolna) zostały opracowane przez IFPS i udostępnione podczas szkolenia w listopadzie 2007r.

7. Formy realizacji

Uczniowie będą poddawani terapii w grupach (do 4 osób w grupie) dobieranych w zależności od wyniku testu uwagi słuchowej, a nie w wyniku zgłaszanych problemów rozwojowych. Może się więc zdarzyć, że dwoje uczniów z podobnymi objawami zaburzeń będzie realizowało inny cykl terapeutyczny, gdyż będzie miało zaburzenia uwagi słuchowej na innych pasmach częstotliwości. Dobór programu terapii nie jest też zależny od wieku ucznia.

Grupa terapeutyczna objęta jest trzema dwutygodniowymi lub dwiema trzytygodniowymi sesjami w odstępach 4 – 8 tygodni. Sesja tygodniowa to 120 minut dziennie. Tygodniowo 600 minut = 13,3 godzin lekcyjnej, jedna dwutygodniowa sesja 1200 minut = 26,6 godzin lekcyjnych, jedna trzytygodniowa sesja 1800 minut $\approx$ 40 godzin lekcyjnych.

Trzy sesje terapeutyczne dziesięciodniowe lub dwie piętnastodniowe, to 3600 minut, czyli 80 godzin lekcyjnych.

Pierwsza sesja obejmuje tzw. pasywną fazę terapii i stosuje się w niej muzykę filtrowaną łączoną z muzyką gregoriańską. Druga i trzecia sesja stanowi fazę aktywną terapii i stosuje się w niej zazwyczaj mówienie i czytanie z zastosowaniem tzw. pasm przejściowych aktywizujących określone częstotliwości.

8. Warunki terapii

- Przeciwwskazaniem do terapii są: padaczka, zawroty i uporczywe bóle głowy, niektóre schorzenia uszu oraz wysoki ubytek słuchu. W podanych przypadkach możliwość terapii rozpatruje się indywidualnie.
- Terapia odbywa się w co najmniej trzech dwutygodniowych lub dwóch trzytygodniowych sesjach, jedna sesja to 10 lub 15 kolejnych dni (z wyłączeniem sobót i niedziel).
- Dziennie uczeń odbywa 120 minut treningu słuchowego (bez przerw).
- Podczas zajęć nie wolno jeść, można spożywać niewielkie ilości płynów.
- Podczas zajęć nie wolno rozmawiać, pisać i czytać, gdyż te działania angażują obszary, które są potrzebne do słuchania.
- Podczas zajęć dozwolone są wszelkie działania manualne (rysowanie, lepienie z plasteliny, układanie puzzli, gry, itp.), a także odpoczynek na kanapie – również sen.
- Uczeń zobowiązany jest do systematycznego uczestnictwa w zajęciach. W przypadku powtarzającej się nieobecności terapii musi odbyć się raz jeszcze od początku.
- Warunkiem uczestnictwa jest podpisanie przez rodzica/opiekuna zgody na udział dziecka w terapii.

Materiał dźwiękowy stanowią nagrania zgromadzone na 52 płytach oznaczonych kodami:

- MNF – muzyka niefiltrowana,
- MNF-ALC – muzyka niefiltrowana przetworzona,
- MD – muzyka skondensowana,
- BP – muzyka wzmocniona w poszczególnych pasmach częstotliwości,
- VL – walc,
- śpiewy.

Elektroniczne ucho wyposażone jest w narzędzia służące przetwarzaniu i wzmacnianiu materiału dźwiękowego, co pozwala na układanie treningu słuchowego i jest podstawą oddziaływania terapeutycznego.

Opóźnienie, czyli czas otwarcia bramki, która przepuszcza naprzemiennie wysokie i niskie częstotliwości, co umożliwia mikrogimnastykę mięśni ucha środkowego.

Wyprzedzenie, czyli dojście dźwięku do ucha drogą kostną, zanim dotrze on drogą powietrzną. Taki zabieg powoduje, że dźwięk poddany jest wstępnej analizie zanim dotrze drogą powietrzną i dzięki temu jest lepiej adaptowany.

Filtrowanie, czyli praca nad wybranymi pasmami częstotliwości.

Balans, czyli praca nad wzmacnianiem prawouszności. Ta funkcja ustawiana jest na rozgałęziaczu.

9. TREŚCI

Zadania ogólne

Włączenie uczniów z różnych typów szkół (szkoła podstawowa, gimnazjum, liceum ogólnokształcące) do treningu uwagi słuchowej (metoda Tomatisa lub metoda stymulacji audio-psycho-lingwistycznej SAPL) na podstawie przeprowadzonych testów uwagi i lateralizacji słuchowej oraz obserwacji ucznia.

Zadania szczegółowe

Wdrożenie terapii metodą Tomatisa, która składa się z sesji słuchania oraz pracy z głosem poprzedzonych testem, pozwalające dopasować program sesji do indywidualnych potrzeb ucznia. Proces kształcenia uwagi słuchowej monitorowany jest w trakcie trwania treningu.

Trening słuchowy składa się z co najmniej II etapów. Trening wg metody Tomatisa rozpoczyna się od testu uwagi słuchowej, który mierzy odpowiedzi na poszczególne częstotliwości, zdolność rozróżniania dźwięków oraz dominację ucha. Dodatkowo przeprowadzany jest szczegółowy wywiad z rodzicami. Na tej podstawie opracowuje się program i ilość sesji, dopasowane do indywidualnych potrzeb dziecka.

Sesje polegają na stosowaniu treningu słuchowego za pomocą elektronicznego ucha.

Przykładowy program terapeutyczny dla dzieci ze zdiagnozowanymi zaburzeniami w obszarze przedsionkowym – program autorski

I etap terapii - 30 godzin

Dzień 1-15

C1	Opóźnienie	C2	Precesja	Filtr	Balans	Czas	Nagranie
+5 -5	10	-5 +5	100	50 Hz	100	30 min	MNF
+5 -5	10	-5 +5	100	50 Hz	100	30 min	GC
+5 -5	10	-5 +5	100	50 Hz	90	30 min	MNF
+5 -5	10	-5 +5	100	50 Hz	90	30 min	GC

C1	Opóźnienie	C2	Precesja	Filtr	Balans	Czas	Nagranie
+5 -5	10	-5 +5	100	50 Hz	80	30 min	MNF
+5 -5	10	-5 +5	100	50 Hz	80	30 min	GC
+5 -5	10	-5 +5	100	50 Hz	70	30min	MNF
+5 -5	10	-5 +5	100	50 Hz	70	30 min	GC

C1	Opóźnienie	C2	Precesja	Filtr	Balans	Czas	Nagranie
+5 -5	10	-5 +5	100	50 Hz	80	30 min	MNF
+5 -5	10	-5 +5	100	50 Hz	80	30 min	GC
+5 -5	10	-5 +5	100	50 Hz	80	30 min	MNF
+5 -5	10	-5 +5	100	50 Hz	80	30 min	GC

C1	Opóźnienie	C2	Precesja	Filtr	Balans	Czas	Nagranie
+5 -5	10	-5 +5	100	50 Hz	70	30 min	MNF
+5 -5	10	-5 +5	100	50 Hz	70	30 min	GC
+5 -5	10	-5 +5	100	50 Hz	70	30 min	KBP
+5 -5	10	-5 +5	100	50 Hz	70	30 min	GC

C1	Opóźnienie	C2	Precesja	Filtr	Balans	Czas	Nagranie
+5 -5	10	-5 +5	100	50 Hz	70	30 min	MNF
+5 -5	10	-5 +5	100	50 Hz	70	30 min	CLBP
+5 -5	10	-5 +5	100	50 Hz	70	30 min	MNF
+5 -5	10	-5 +5	100	50 Hz	70	30 min	GC

C1	Opóźnienie	C2	Precesja	Filtr	Balans	Czas	Nagranie
+5 -5	10	-5 +5	100	50 Hz	70	30 min	MNF
+5 -5	10	-5 +5	100	50 Hz	70	30 min	PM3 BP
+5 -5	10	-5 +5	100	50 Hz	70	30 min	MNF
+5 -5	10	-5 +5	100	50 Hz	70	30 min	GC

C1	Opóźnienie	C2	Precesja	Filtr	Balans	Czas	Nagranie
+5 -5	10	-5 +5	100	1000 Hz	100	30 min	MF1
+5 -5	10	-5 +5	100	50 Hz	70	30 min	MNF
+5 -5	10	-5 +5	100	100 Hz	100	30 min	MF 1,5 (2)
+5 -5	10	-5 +5	100	50 Hz	70	30 min	GC

C1	Opóźnienie	C2	Precesja	Filtr	Balans	Czas	Nagranie
+5 -5	10	-5+5	100	2000 Hz	100	30 min	MNF 2
+5 -5	10	-5 +5	100	50 Hz	70	30 min	MNF
+5 -5	10	-5 +5	100	2000 Hz	100	30 min	MF2
+5 -5	10	-5 +5	100	50 Hz	70	30 min	GC
C1	Opóźnienie	C2	Precesja	Filtr	Balans	Czas	Nagranie
+5 -5	10	-5 +5	100	2000 Hz	100	30 min	MF 2
+5 -5	10	-5 +5	100	50 Hz	70	30 min	MNF
+5 -5	10	-5 +5	100	3000 Hz	100	30 min	MF 3
+5 -5	10	-5 +5	100	50 Hz	70	30 min	GC

C1	Opóźnienie	C2	Precesja	Filtr	Balans	Czas	Nagranie
+5 -5	10	-5 +5	100	3000 Hz	100	30 min	MF 3
+5 -5	10	-5 +5	100	50 Hz	70	30 min	MNF
+5 -5	10	-5 +5	100	4000 Hz	100	30 min	MF 4
+5 -5	10	-5 +5	100	50 Hz	70	30 min	GC

C1	Opóźnienie	C2	Precesja	Filtr	Balans	Czas	Nagranie
+5 -5	10	-5 +5	100	4000 Hz	100	30 min	MF 4
+5 -5	10	-5 +5	100	50 Hz	70	30 min	MNF
+5 -5	10	-5 +5	100	6000 Hz	100	30 min	MF 6
+5 -5	10	-5 +5	100	50 Hz	70	30 min	GC

C1	Opóźnienie	C2	Precesja	Filtr	Balans	Czas	Nagranie
+5 -5	10	-5 +5	100	6000 Hz	100	30 min	MF 6
+5 -5	10	-5 +5	100	50 Hz	70	30 min	MNF
+5 -5	10	-5 +5	100	8000 Hz	100	30 min	MF 8/9
+5 -5	10	-5 +5	100	50 Hz	70	30 min	GC

C1	Opóźnienie	C2	Precesja	Filtr	Balans	Czas	Nagranie
+5 -5	10	-5 +5	100	9000 Hz	100	30 min	MF 9
+5 -5	10	-5 +5	100	50 Hz	70	30 min	MNF
+5 -5	10	-5 +5	100	9000 Hz	100	30 min	MF 9 RSM
+5 -5	10	-5 +5	100	50 Hz	70	30 min	GC

RSM–powrót dźwiękowy

Dla dzieci bardziej zaburzonych realizuje dłuższy powrót dźwiękowy, dla dzieci z mniejszymi zaburzeniami – krótszy.

C1	Opóźnienie	C2	Precesja	Filtr	Balans	Czas	Nagranie
+5 -5	10	-5 +5	100	9000 Hz	100	30 min	MF 9
+5 -5	10	-5 +5	100	50 Hz	60	30 min	MNF
+5 -5	10	-5 +5	100	9000Hz	100	30 min	MF 9
+5 -5	10	-5 +5	100	50 Hz	60	30 min	GC

C1	Opóźnienie	C2	Precesja	Filtr	Balans	Czas	Nagranie
+5 -5	10	-5 +5	100	9000 Hz	100	30 min	MF 9
+5 -5	10	-5 +5	100	50 Hz	50	30 min	MNF
+5 -5	10	-5 +5	100	9000 Hz	100	30 min	MF9
+5 -5	10	-5 +5	100	50 Hz	50	30 min	GC

10. Ewaluacja

Korzyści ze stymulacji audio-psycho-lingwistycznej określą diagnozy sprawdzające–testy słuchania tonów drogą powietrzną i drogą kostną, a także ankiety ewaluacyjne dla rodziców i/lub uczniów objętych terapią. Dodatkowo zostanie wykonana analiza zachowań uczniów podczas zajęć (na podstawie załączonych kart obserwacji).

ANKIETA
DLA RODZICÓW UCZNIÓW ZGŁOSZONYCH
DO TERAPII METODĄ TOMATISA

Uwaga: Ankieta służy celom diagnostycznym w terapii metodą Tomatisa i tylko w tym celu będzie wykorzystywana. Jeśli odpowiedź na jakiegokolwiek pytanie sprawia Państwu trudność, proszę je opuścić. Proszę zapoznać się z warunkami terapii opisanymi pod ankietą.

1. Imię i nazwisko ucznia: _____

2. Data urodzenia: _____

3. Data wypełnienia ankiety: _____

4. Adres domowy, numer telefonu: _____

5. Czy ciąża przebiegała bez powikłań?

6. Jak rozwijało się dziecko w okresie do siódmego roku życia?
(czy rozwój kształtował się adekwatnie do wieku dziecka)

7. Jak rozwijała się mowa dziecka? (prawidłowo w stosunku do wieku, rozwój był opóźniony, występowały problemy z artykulacją)

8. Jakie choroby przebyło dziecko?

9. Czy dziecko przebywało w szpitalu? Jak często?

10. Jak dziecko zachowuje się w domu?

(proszę wybrać z podanych propozycji lub wpisać własną odpowiedź: jest energiczne, głośne, spokojne, wycofane, agresywne, zamknięte w sobie, otwarte, życzliwe dla innych, ciche, samolubne, lubi przebywać samo, nie chce bawić się samo)

11. W jaki sposób dziecko wykonuje zadania szkolne w domu?

(proszę wybrać z podanych propozycji lub wpisać własną odpowiedź: chętnie, niechętnie, samodzielnie, z pomocą innych, nie jest zainteresowane lekcjami, potrzebuje stałej kontroli i motywacji, stara się wykonać zadania jak najlepiej, unika wykonywania zadań, wykonuje zadania z uwagą i zaangażowaniem, nie potrafi skoncentrować się na zadaniu)

12. W jaki sposób dziecko kontaktuje się z rówieśnikami?

(proszę wybrać z podanych propozycji lub wpisać własną odpowiedź: jest otwarte, łatwo nawiązuje kontakt, ma jedną wybraną osobę, z którą czuje się dobrze, ma trudności z nawiązywaniem kontaktów, jest nieśmiały, lubi przewodniczyć grupie, nie potrafi odnaleźć się w grupie, ma wielu kolegów, czuje się wyobcowane, lubi przebywać we własnym świecie, zdarzają się zachowania agresywne)

---

13. Jaki jest obecny stan zdrowia dziecka?

WARUNKI TERAPII

- Przeciwwskazaniem do terapii są: padaczka, zawroty i uporczywe bóle głowy, niektóre schorzenia uszu oraz wysoki ubytek słuchu. W podanych przypadkach możliwość terapii rozpatruje się indywidualnie.
- Terapia odbywa się w co najmniej trzech dwutygodniowych lub dwóch trzytygodniowych sesjach, jedna sesja to 10 lub 15 kolejnych dni (z wyłączeniem sobót i niedziel).
- Dziennie uczeń odbywa 120 minut treningu słuchowego (bez przerw).
- Podczas zajęć nie wolno jeść, można spożywać niewielkie ilości płynów.
- Podczas zajęć nie wolno rozmawiać, pisać i czytać, gdyż te działania angażują obszary, które są potrzebne do słuchania.
- Podczas zajęć dozwolone są wszelkie działania manualne (rysowanie, lepienie z plasteliny, układanie puzzli, gry itp.), a także odpoczynek na kanapie – również sen.
- Uczeń zobowiązany jest do systematycznego uczestnictwa w zajęciach.
W przypadku powtarzającej się nieobecności terapia musi odbyć się raz jeszcze od początku.
- Warunkiem uczestnictwa jest podpisanie przez rodzica/opiekuna zgody dziecka na udział w terapii.

Zapoznałem się z warunkami terapii

i wyrażam zgodę na udział w niej mojego dziecka.

ANKIETA

Dla rodziców uczniów szkoły podstawowej i gimnazjum

Ankieta ewaluacyjna dla rodziców uczniów objętych terapią metodą Tomatisa

Data: _____

Imię i nazwisko ucznia: _____

Data urodzenia: _____

Czy po zakończeniu terapii dziecko:

PYTANIE	ODPOWIEDŹ				
	nie dotyczy	nie	w niewielkim stopniu	raczej tak	tak
Osiąga lepsze wyniki w nauce?					
Czy lepiej się koncentruje na zadaniu?					
Czy popełnia mniej błędów?					
Czy chętniej czyta?					
Czy jego pismo stało się bardziej wyraźne?					
Czy stało się spokojniejsze?					
Czy stało się bardziej energiczne?					
Czy chętniej bierze udział w zabawach sportowych?					
Czy chętniej śpiewa?					
Czy poprawiła się u dziecka postawa ciała?					
Czy chętniej rozmawia z innymi dziećmi?					
Czy stara się być bardziej samodzielne?					
Czy potrafi nawiązać/podtrzymać dialog z rówieśnikami?					
Czy zauważyła Pani inne zmiany w zachowaniu dziecka? Jeśli tak, jakie?					

Bibliografia

1. Kurkowski Z.M., *Stymulacja audio-psycho-lingwistyczna – Metoda Tomatisa*.
W: „Audiofonologia”, tom XIX, Warszawa – Lublin 2001, s. 197-202.
2. Zeszyty szkoleniowe, Instytut Fizjologii i Patologii Słuchu, Warszawa, 2005r.
3. Zeszyty szkoleniowe, Centrum Audio-Psycho-Fonologii Espace, Warszawa, 2009r.

PRZYKŁADOWE SCENARIUSZE ZAJĘĆ

Scenariusz zajęć w bloku matematyczno-przyrodniczym

Autorzy: *Lucyna Kołomyjec, Ewa Dziewiątkowska*

Temat : Oś liczbowa

Typ lekcji

wprowadzająca, ćwiczeniowa

Cele ogólne

- Wprowadzenie pojęcia osi liczbowej
- Wprowadzenie pojęcia skali długości
- Orientacja w małej przestrzeni

Cele szczegółowe

- Posługiwanie się przyborami podczas rysowania (maszyna brajlowska, linijka brajlowska, cyrkiel brajlowski dla ustalania skali)
- Ćwiczenie sprawności manualnej
- Umiejętność odczytania punktów na osi

Efekty zamierzone

Uczeń :

- Umie narysować osi przy pomocy maszyny brajlowskiej
- umie umieścić punkty na osi
- stosuje właściwą jednostkę w rysunkach
- odnajduje wartości wskazane przez nauczyciela

Pomoce dydaktyczne

Linijka, cyrkiel, oś ubraillowiona , przygotowane rysunki

Przebieg zajęć

1. Powitanie
2. Wprowadzenie definicji osi
3. Wspólne omówienie rysunków przygotowanych na papierze puchnącym i wydrukowanych przy użyciu tigera.
4. Samodzielne wykonywanie rysunków przy pomocy maszyny
5. Podsumowanie.

Scenariusz zajęć w bloku matematyczno-przyrodniczym

AUTOR: Wiesława Karasińska

Rodzaj zajęć: Zajęcia terenowe na ścieżce botanicznej Leśnego Parku Kultury i Wypoczynku w Bydgoszczy

TEMAT: Jakie to drzewo?

Cele operacyjne.

poziom wiadomości: uczeń wymienia gatunki drzew,
wylicza rośliny chronione,
podaje pochodzenie wybranych drzew
wskazuje gatunki rodzinne,
wyjaśnia dlaczego drzewa mają liście.

poziom umiejętności: uczeń bada dotykiem, węchem resztkami wzroku
różne gatunki drzew
rozpoznaje i porównuje poszczególne gatunki.

poziom postaw: uczeń angażuje się w zajęcia, interesuje się życiem roślin,
szanuje istoty żywe.

poziom rewalidacji: uczeń poznaje świat przy użyciu dotyku i węchu,
wzbogaca świat pojęć, rozwija wyobraźnię i pamięć.

Metoda: kierowania pracą uczniów – zajęcia terenowe

Przebieg zajęć:

1. Zagadka: Zgadnijcie przyrodnicy młodzi co wiosną raduje,
a zimą chłodzi, jesieni ą żywi, a zimą grzeje
niekiedy cały rok zielenieje.
(drzewo)
2. Nauczyciel dzieli klasę na 2 – 3 grupy Wskazuje teren, na którym występuje kilka gatunków drzew. Każda grupa otrzymuje kartę pracy i klucz do oznaczania gatunków drzew (wersja dla słabo widzących i niewidomych).

Data .....
Temperatura .....
Teren .....
Warunki .....

Zad.1

Policz , ile drzew rośnie na wskazanym terenie

.....

Drzewa te należą do różnych gatunków. Spróbuj policzyć, do ilu

.....

Zad.2

Wybierz swoje drzewo. Jakie ono jest ? Podkreśl właściwe określenie:

liściaste		iglaste
wysokie	średnie	niskie
grube		cienkie
proste		krzywe
gładkie		sękate

Zmierz miarką krawiecką (brajlowską) obwód drzewa na wysokości około 1m od ziemi .

Obwód drzewa ..... cm.

Zad. 3

Dotknij kory drzewa . Jaka ona jest ? Podkreśl.

szorstka		gładka
brązowa	szara	siwa
wilgotna		sucha
błyszcząca		omszona

Czy na korze są rany lub uszkodzenia ?

TAK   NIE

Zad. 4

Poszukaj na ziemi liść ze swojego drzewa.

ZAD. 5.

Spróbuj określić do jakiego gatunku należy „twoje drzewo” używając klucza.

3. Spacer na ścieżkę botaniczną dla niewidomych. Po drodze uczniowie starają się zaobserwować jak najwięcej odgłosów
4. Zajęcia na ścieżce botanicznej.

Rosliny nagozalążkowe.

Dlaczego drzewa mają liście ? ....

Prawie wszystkie drzewa, które poznamy dzisiaj są zielone przez całą zimę. Tylko kilka z nich traci liście na zimę, zapamiętajcie które ?

Podchodząc do poszczególnych drzew będziemy zdobywać informacje o ich życiu.

Postarajcie się jak najwięcej zapamiętać.

Będziemy obserwować drzewa, które mają liście w kształcie igieł.

Najpierw poznamy rośliny, które pochodzą z odległych kontynentów, nie rosną w Europie.

Zapamiętaj kształt liści. Jaki kolor mają jesienią liście. (słabo widzą)

Informacja prowadzącego: Większość roślin jest jednocześnie męska i żeńska czyli obupłciowa.

Rośliny nagozalążkowe nie występując w Europie

a) Miłorząb japoński.

Poznawaj dotykiem.

Dotknij kory, dotknij liści.

Odpowiedz na podstawie przeczytanego tekstu gdzie występuje?

Czy jest obupłciowe czy rozdzielнопłciowe?

Zaobserwuj dotykiem liście w kształcie wachlarza

b) Jodła koreańska.

Poznawaj dotykiem

Dotknij igieł.

Określ czy są długie czy krótkie ?

Czy kłują ?

Dotknij szyszki.

czy jest skierowana w górę czy w dół ?

czy jodła jest wysoka, jaką wysokość osiąga ?

Gdzie żyje ? Korea Pd - Jaki Kontynent ?

Do jakiej rodziny należy ?

c) Jodła jednobarwna. (kalifornijska)

Poznawaj dotykiem.

Gdzie występuje? W jakim kraju i na jakim kontynencie ?

Jakie długie są igły ?

Jaki ma zapach ?

d) Daglezja.

Poznawaj dotykiem

Dotknij igieł. Czy są twarde czy miękkie ?

Jaki mają zapach ?

Jaka wysoka jest daglezja ?

e) Świerk kłujący

Poznawaj dotykiem.

Jaki kolor mają igły ? (słabo widzący)

Dotknij igieł. Czy kłują ?

W którą stronę skierowane są szyszki ?

Rośliny nagozalążkowe występujące w Europie

- drzewa z rodziny sosnowatych rosnące w Europie.

a) Świerk syberyjski.

Poznawaj dotykiem.

Ten świerk występuje w Europie w krajach dawnej Jugosławii, Bośni, Serbii.

b) Modrzew europejski.

Poznawaj dotykiem.

Czy ktoś wcześniej widział modrzew?

Czy występuje w Polsce?

Dziko rośnie jedynie w Tatrach.

Dotknij igieł.

Czy są miękkie czy twarde ?

Czy igły są rozmieszczone równomiernie rozmieszczone na gałązkach ?

Jak wysoki jest modrzew ?

Zrób 40 dużych kroków , to tyle ile mierzy modrzew.

Modrzew może żyć nawet 500 lat.

Jest on wrażliwy na zanieczyszczenie środowiska.

c) Sosna limba.

Poznawaj dotykiem.

Jak jest wysoka ?

Czy jest wyższa od modrzewia ?

Odmierz 25 kroków. To tyle ile mierzy sosna limba

Dotknij igieł. Ile jest igieł w pęczku ?

Czy jest to gatunek chroniony ?

W jakiej części Polski występuje

d) Sosna wejmutka .

Poznawaj dotykiem.

Dotknij igieł.

Postaraj się zapamiętać ile igieł jest w pęczku ?

e) Sosna górską. (kosodrzewina)

Poznawaj dotykiem.

Nie jest to drzewo lecz krzew. Należy do tej samej rodziny co limba i rośnie w górach. Poznawaj roślinę dotykiem. Dotknij igieł.

Jakie warunki klimatyczne panują w górach?

Przeczytaj objaśnienia.

Czy kosodrzewina jest rośliną chronioną?

5. Podsumowanie.

a) Które drzewa gubią igły (liście) na zimę ?

Które drzewa pachną ?

Jakie gatunki drzew iglastych rosną w Polsce ?

Jakie poznałeś rośliny będące pod ścisłą ochroną ?

2. Które drzewa Ci się podobały? Które najbardziej?

- Podejdź do niego, dotknij, powąchaj, przeczytaj oznaczenia. Zbierz o nim jak najwięcej informacji.
- Wyobraź sobie, że jesteś właśnie tym drzewem. Przedstaw się grupie. Powiedz dlaczego jesteś wyjątkowe ? Jak się nazywasz ? Jakie jesteś wysokie ? Gdzie rośniesz ? Czy pachniesz, a może kłujesz ?

Bibliografia:

S.Riabinin, M.Olearnik, D. Riabinin Szkolne wycieczki przyrodnicze dla niewidomych.
WSiP. Warszawa 1983

B.Klimuszko Scenariusze zajęć z przyrody do kl. IV

ZAJĘCIA INDYWIDUALNE

REHABILITACJA WZROKU

AUTOR: *Danuta Musiał*

Wstęp

Wzrok ma ogromne znaczenie dla każdego człowieka, jest bowiem jednym z czynników mających zasadniczy wpływ na jego rozwój. Odgrywa dominującą rolę w poznawaniu rzeczywistości, a więc przedmiotów, osób i zjawisk pojawiających się w fizycznym i społecznym otoczeniu. Dostarcza takiego rodzaju informacji, które nie są osiągalne za pośrednictwem innych zmysłów. Wzrok jest jedynym zmysłem, który umożliwia integrowanie informacji pochodzących z innych zmysłów (ok. 75% docierających do nas informacji pochodzi z bodźców wzrokowych). Wzrok ułatwia nawiązywanie więzi między dzieckiem a opiekunami (np. kontakt wzrokowy, uśmiech). Wzrok pobudza do działania, prowokuje do naśladowania czynności wykonywanych przez dorosłych, jest dominującym zmysłem w rozwoju poznawczym. Wzrok wpływa również na rozwój społeczny, ułatwia kontakty społeczne. Wzrok ułatwia porozumiewanie się, szczególnie komunikację pozawerbalną.

Wzrok zapewnia poczucie bezpieczeństwa poprzez wzrokową kontrolę nad otoczeniem. Wzrok wpływa na dalszy ogólny rozwój i nabywanie wyższych funkcji psychowzrokowych w dalszym rozwoju przez całe życie.

N. Barraga (współtwórczyni *Programu rozwijania umiejętności posługiwania się wzrokiem*) sformułowała następujące założenia dotyczące rozwoju umiejętności widzenia:

- Umiejętność widzenia nie jest wrodzona i jej rozwój nie przebiega automatycznie.
- Umiejętność widzenia nie jest wyznaczana wyłącznie przez ostrość wzroku i nie może być oceniana jedynie na tej podstawie.
- Umiejętność widzenia i funkcjonowanie wzrokowe nie jest wyznaczona wyłącznie przez rodzaj i stopień schorzenia lub uszkodzenia układu wzrokowego.
- Umiejętności widzenia i sprawności w posługiwaniu się wzrokiem można się nauczyć poprzez wykonywanie odpowiednio zaprogramowanych ćwiczeń wymagających użycia wzroku.

Zaburzenia w rozwoju widzenia stanowią zagrożenie dla prawidłowego ogólnego rozwoju człowieka. Tym bardziej, że rozwój zmysłu wzroku u słabo widzących nie przebiega

automatycznie i spontanicznie. Dlatego też, dążąc do wywołania pozytywnych zmian w funkcjonowaniu osób mających problemy wzrokowe, należy stworzyć im odpowiednie warunki, tak aby ich percepcja wzroku nie pozostawała na niskim poziomie. Konieczna jest stymulacja i nauka patrzenia a więc rehabilitacja wzroku (nazywana również terapią wzroku).

Należy pamiętać, że spostrzeganie jest złożonym procesem psychicznym, w wyniku którego w świadomości człowieka powstają spostrzeżenia, czyli subiektywne obrazy otaczającej rzeczywistości. Przy widzeniu przedmiotów nie tylko korzystamy z wielu źródeł informacji, które docierają do naszych oczu, ale także z wiedzy o tym przedmiocie uzależnionej od wcześniejszego doświadczenia. Doświadczenie to nie ogranicza się tylko do wiadomości nabytych za pomocą wzroku, lecz obejmuje także inne doznania zmysłowe: dotykowe, słuchowe, smakowe, węchowe, ciepłone, czyli ma charakter polisensoryczny. Również w terapii widzenia nie chodzi tylko o odosobniony trening funkcjonalny oka, ale o pobudzenie zmysłu wzroku przy jednoczesnym włączeniu procesów psychicznych – uczuć, woli, decyzji, motywacji oraz aktywności ruchowej.

Terapię widzenia rozumiemy więc jako włączanie osłabionego wzroku dziecka we wszelkie możliwe aktywności poprzez odpowiednie dostosowanie otoczenia fizycznego do jego możliwości wzrokowych, ale także jako podejmowanie pewnych ćwiczeń, których celem jest pobudzanie rozwoju widzenia, czyli rozwijanie funkcji wzrokowych i prowokowanie zachowań kierowanych wzrokiem. Poprzez odpowiednio dobrane oddziaływania zewnętrzne rehabilitant stale prowokuje, przyspiesza rozwój potrzebnych umiejętności oraz wspiera dziecko w osiągnięciu poziomu potencjalnego rozwoju, m.in. poprzez umożliwienie zobaczenia danego przedmiotu, zrozumienie i interpretację oglądanego obrazu oraz częste powtarzanie. Tak więc tylko częste i systematyczne ćwiczenia prowadzą do utrwalenia nabytych umiejętności widzenia, a co za tym idzie lepszego, pełniejszego, bardziej samodzielnego i aktywnego uczestnictwa dziecka słabo widzącego w życiu codziennym.

I. Podstawy teoretyczne programu

Rehabilitacja wzroku (lub inaczej terapia widzenia) rozwinęła się jako subdyscyplina tyflopedagogiki, jest jednak dziedziną wymagającą wiedzy zarówno pedagogicznej, psychologicznej, socjologicznej, jak okulistycznej i optycznej. Polega na ćwiczeniu wzroku tj. rozwijaniu umiejętności posługiwania się wzrokiem, a tym samym – zwiększaniu skuteczności wykorzystywania widzenia w codziennym funkcjonowaniu osoby słabo widzącej.

Rehabilitacja wzroku (poprzedzona diagnozą funkcjonalną) obejmuje:

- pobudzanie do patrzenia;
- stymulowanie widzenia;
- rozwijanie podstawowych sprawności wzrokowych związanych z kontrolowaniem ruchów gałek ocznych (lokalizowanie bodźca, fiksacja, śledzenie, zbieżność, przenoszenie spojrzenia, wodzenie, przeszukiwanie);
- kształtowanie pojęć i pamięci wzrokowej;
- osiąganie wyższych sprawności wzrokowych (m.in. identyfikowanie obiektów na obrazkach, dobieranie obiektów i obrazków wg określonych cech, odnajdywanie szczegółów na obrazkach prostych i złożonych, dopełnianie wzrokowe, rozróżnianie i identyfikowanie związków zachodzących na obrazkach, znakach abstrakcyjnych i figurach);
- ocenę i modyfikację najbliższego otoczenia dziecka, by dopasować je do potrzeb i możliwości wzrokowych dziecka.

Założeniem programu innowacyjnego dla klasy I Gimnazjum jest analiza i przetwarzanie informacji głównie płynących ze schematycznego przedstawienia danych o rzeczywistości tj. rysunków, wykresów, map, tabel, modeli związanych z zagadnieniami matematycznymi oraz przyrodniczymi.

Rehabilitacja wzroku stosując ogólne zasady będzie modułem wspomagającym. Punktem wyjścia każdej terapii jest dogłębna diagnoza. Również dla tego programu innowacyjnego podstawą będzie diagnoza każdego ucznia. Wykorzystane zostaną standardowe metody diagnostyczne stosowane w rehabilitacji wzroku (badanie podstawowych funkcji wzrokowych oraz badanie arkuszem diagnostycznym – oceniającym DAP opracowanym przez prekursora rehabilitacji wzroku N. Barragę wraz z zespołem), jak również pojawią się elementy diagnostyczne dotąd nie stosowane w naszym Ośrodku. Głównym punktem innowacji będzie stosowanie nowoczesnego sprzętu do diagnozy oraz zastosowanie elementów z diagnostyki Integracji Sensorycznej. Aby zdiagnozować poziom funkcjonowania wzrokowego w oparciu o schematy zostanie opracowany arkusz diagnostyczny wskazujący trudności w tych umiejętnościach. Również program zostanie wzbogacony o treści związane z tematyką realizowaną na zajęciach przyrodniczych i matematycznych.

Kolejnym punktem będzie opracowanie indywidualnych programów dla każdego ucznia z klasy I Gimnazjum.

Następnym etapem są systematycznie prowadzone zajęcia, dostosowane do poziomu indywidualnego każdego z uczniów. Każde objęte terapią dziecko oprócz ogólnych zagadnień

wynikających z wprowadzanych etapami ćwiczeń ściśle powiązanych z indywidualnym poziomem rozwoju widzenia, będzie na dostosowanym dla siebie poziomie miał wprowadzane zagadnienia skorelowane z tematyką programu.

Korelacja zagadnień realizowanych na zajęciach rehabilitacji wzroku z tematami realizowanymi na zajęciach ma doprowadzić do całościowego poznawania otoczenia, zwłaszcza pojęć pojawiających się na zajęciach grupowych i stosowania ich w pełni świadomie. Terapia widzenia dodatkowo będzie wspomagać realizację pojęć poprzez szczegółową analizę wzrokową. Jest to ważne w procesie kształcenia. Z doświadczenia wiem, że na zajęciach grupowych, pomimo chęci i zaangażowania nauczyciela, stosowania metod polisensorycznych oraz dostosowanych dla uczniów słabo widzących pomocy, spostrzeganie szczegółów, zwłaszcza szczegółów cech dystynktywnych przedmiotów, przebiega zbyt pobieżnie. Uczeń ma ogólną wiedzę lecz w bardziej szczegółowym podejściu gubi się.

Dlatego też rehabilitacja wzroku w procesie dojścia do schematu jest taka ważna.

II. Założenia programu wynikające z zadań szkoły

Cel ogólny:

Innowacyjne dostosowanie programu nauczania i materiałów dydaktycznych dla uczniów Specjalnego Ośrodka Szkolno-Wychowawczego Nr 1 dla Dzieci i Młodzieży Słabo Widzącej i Niewidomej im. Louisa Braille'a w Bydgoszczy w latach 2009-2011, tak aby usprawnić ich funkcjonowanie w środowisku przyrodniczym i wyrównać ich szanse w społeczeństwie.

Cele szczegółowe:

1. Opracowanie innowacyjnego, spójnego programu kształcenia dla uczniów z dysfunkcją wzroku i dodatkowymi schorzeniami, uwzględniającego najnowsze techniki diagnozy i terapii.
2. Wdrożenie programu wspomagającego wszechstronny rozwój ucznia w klasach pierwszych wszystkich etapów kształcenia przez nowy rodzaj zajęć kształtujących umiejętności kluczowe i zmniejszających dysproporcje pomiędzy uczniami niepełnosprawnymi i pełnosprawnymi.
3. Zwiększenie świadomości nauczycieli i rodziców w zakresie nowoczesnych metod diagnozy i terapii oraz zdobycie doświadczenia w ich stosowaniu.
4. Przekazanie doświadczeń zdobytych w czasie realizacji projektu innym placówkom kształcącym niewidomych.
5. Podniesienie jakości usług edukacyjnych z uwzględnieniem potrzeb gospodarki opartej na wiedzy.

III. Cele programowe wynikające z zadań rehabilitacji wzroku

Cel ogólny:

Wszechstronna diagnoza i innowacyjne dostosowanie programu rehabilitacji wzroku dla uczniów klasy I Szkoły Podstawowej nr 53 Specjalnego Ośrodka Szkolno-Wychowawczego Nr 1 dla Dzieci i Młodzieży Słabo Widzącej i Niewidomej im. Louisa Braille'a w Bydgoszczy w latach 2010-2011, tak aby usprawnić ich funkcjonowanie w środowisku przyrodniczym i wyrównać ich szanse w społeczeństwie.

Cele szczegółowe:

1. Przeprowadzenie wszechstronnej diagnozy funkcjonowania wzrokowego w oparciu o stosowane dotychczas techniki oraz wprowadzanie modyfikacji w diagnozie poprzez zastosowanie elementów Integracji Sensorycznej, a na jej podstawie opracowanie indywidualnego programu dla każdego dziecka wymagającego usprawniania wzrokowego.
2. Zapoznanie ucznia z funkcjonalnymi następstwami widzenia związane z jego schorzeniem wzroku.
3. Przygotowanie programu funkcjonowania wzrokowego zgodne z poziomem rozwoju poznawczego ucznia.
4. Nabywanie wzrokowych sprawności percepcyjnych w różnorodnych sytuacjach życiowych, w różnych miejscach otoczenia.
5. Utrwalanie doświadczeń wzrokowych w oparciu o schematyczne ujęcie otaczającego świata. Umiejętność wzrokowego wykorzystania oraz sprawnego odczytywania mapy, wykresów, schematów, rysunków technicznych itp.
6. Zorganizowanie i kontrolowanie otoczenia wzrokowego ucznia tak, aby stworzyć mu szansę na sukces czyli postępować zgodnie z zasadą, że odnosząc sukcesy w otoczeniu kontrolowanym uczeń jest lepiej przygotowany do radzenia sobie w naturalnym otoczeniu i buduje umiejętności wzrokowe na solidnych podstawach.
7. Dostosowanie otoczenia poprzez modyfikację oświetlenia i redukcję olśnień, zastosowanie kontrastów, właściwych odległości i wielkości.
8. Wprowadzanie pojęć związanych z konkretem z uwzględnieniem zasady przechodzenia od pojęć bliskich dziecku (ja) do coraz bardziej odległych.
9. Doskonalenie umiejętności rozwiązywania problemów w oparciu o funkcjonowanie wzrokowe.
10. Ukształtowanie intuicyjnego korzystania z pomocy optycznych i pomocy nieoptycznych w zależności od zaistniałych warunków.

IV. Osoby objęte programem

Programem zostaną objęci uczniowie klasy I Gimnazjum. Wszyscy uczniowie zostaną poddani diagnozie. Uczniowie niewidomi zostaną zdiagnozowani pod kątem poczucia światła. Uczniowie słabo widzący przejdą dokładną, wszechstronną diagnozę pod kątem widzenia funkcjonalnego oraz poziomu rozwoju funkcji wzrokowych. Po analizie wyników diagnostycznych zostanie opracowany indywidualny program dla każdego z uczniów wymagających usprawniania widzenia. Zadania zawarte w programie indywidualnym dla każdego ucznia będą ściśle uzależnione od wyników diagnozy i będą dostosowane do poziomu funkcjonowania wzrokowego.

V. Diagnoza

Wszechstronna diagnoza w zakresie terapii widzenia składać się będzie z następujących elementów:

- Analizy dokumentacji medycznej.
- Obserwacji wzrokowego funkcjonowania dziecka (czy podejmuje pracę wzrokową, na ile oraz do jakich czynności wykorzystuje wzrok, czy wspomaga się dotykiem i innymi zmysłami).
- Analiza kwestionariusza dla rodziców dotyczącego rozwoju sensomotorycznego.
- Badanie podstawowych funkcji optycznych tj.:
  - odruch mrugania,
  - reakcja źrenic,
  - zbieżność,
  - preferencje oka,
  - centralne pole widzenia,
  - obwodowe pole widzenia,
  - preferencje w zakresie pola widzenia
  - zaburzenia pracy mięśni okoruchowych,
  - śledzenie wzrokiem,
  - wodzenie wzrokiem,
  - przenoszenie spojrzenia
  - przeszukiwanie,
  - lokalizacja (przedmiotu, światła).

- Badanie wg arkusza diagnostyczno- oceniającego DAP opracowanego przez zespół N. Barraga z rozszerzeniem funkcjonowania w oparciu o konkret.
- Badanie widzenia obuocznego.
- Badanie widzenia barwnego.
- Inne badania wpływające na funkcjonowanie wzrokowe (adaptacja do zmiennego oświetlenia, zapotrzebowanie na kontrast).

Bydgoszcz, ...

ARKUSZ DIAGNOSTYCZNY - FUNKCJONOWANIE WZROKOWE

I Analizy dokumentacji medycznej

1. Schorzenie okulistyczne:

.....
.....

Badanie przedniego odcinka oka:

OP:

OL:

Badanie dna oka:

OP:

OL:

4. Schorzenia dodatkowe:

.....
.....

5. Przebieg ciąży i porodu:

.....
.....

6. Uwagi o schorzeniach (postępujące lub nie, uwarunkowania genetyczne itp.)

.....
.....

7. Badanie widzenia do dali:

BEZ KOREKCJI

V_{OD}=

V_{OS}=

Z KOREKCJĄ

V_{OD}=

V_{OS}=

OKULARY NOSZONE PRZEZ PACJENTA:

	Sfera	cylinder		oś
OP	_____	_____	_____	
OL	_____	_____	_____	

8. Badanie widzenia do bliży

BEZ KOREKCJI

S_{nOD}=

S_{nOS}=

Z KOREKCJĄ

S_{nOD} =

S_{nOS} =

9. Pomoce optyczne:

.....
.....

10. Widzenie barw:

.....
.....

11. Widzenie obuoczne:

.....
.....

12. Pole widzenia:

.....
.....

11. Inne badania (ciśnienie):

.....
.....

12. Stosowane leki, rodzaj:

.....
.....

II Wywiad i obserwacja

1. Zachowania związane z poruszaniem się

tak

nie

1. Porusza się bez trudu i szybko	.....	.....
2. Posiada płynny zakres ruchów	.....	.....
3. Nie zbacza z trasy	.....	.....
4. Unika przeszkód zanim je spostrzeże dotykowo lub w inny pozawzrokowy sposób	.....	.....
5. Sięga celnie	.....	.....
6. Przesuwa nogi	.....	.....
7. Stawia błędne kroki	.....	.....
8. Chodzi z opuszczoną głową	.....	.....
9. Wpada na przeszkody znajdujące się:		

- na wysokości głowy ....
  - na wysokości pasa ....
  - na wysokości kolan lub niżej ....
  - z prawej strony ....
  - z lewej strony ....
10. Inne zaobserwowane zachowania ruchowe:
 .....
 .....

2. Zachowania związane ze stymulacją sensoryczną

tak **nie**

1. Patrzy w światło ....
2. Miga palcami przed oczyma ....
3. Wpatruje się w przedmioty ....
4. Szybko porusza/ kręci przedmiotami przed oczami ....
5. Uciska/trze oczy ....
6. Kiwa głową z boku na bok ....
7. Kiwa się w przód i w tył ....
8. Bada przedmioty ustami ....
9. Bada przedmioty głównie palcami i rękami ....
10. Zwraca większą uwagę na dźwięki ....
11. Bada obiekty głównie jednym okiem ....
- ZAZNACZ: OP ..... OL .....** ....
12. Spozstrzega barwy */w uwagach podaj ulubioną barwę/* ....
13. Przejawia wrażliwość na światło/światłowstręt/ ....
14. **UWAGI** */podaj inne zaobserwowane zachowania ze sfery sensorycznej/:*
 .....
 .....

3. Zachowania związane z postawą ciała

tak **nie**

1. Napina mięśnie twarzy ....
2. Przechyla głowę na bok ....
3. Wysuwa głowę do przodu ....
4. Zezuje ....
5. Przejawia inne kompensujące zachowania związane z postawą ciała ....
6. Inne zaobserwowane zachowania ze sfery sensorycznej/:

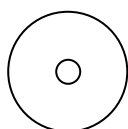
.....
 .....
III Badanie podstawowych funkcji optycznych wg PROJECT IVEY:

	tak	nie
1. Reakcja źrenic na światło /30 cm/	.....	.....
2. Odruch mrugania przy zbliżaniu dłoni do oczu	.....	.....
3. Reakcja na bodziec w obwodowym polu widzenia /30-40 cm/		
prawa strona	.....	.....
lewa strona	.....	.....
4. Fiksowanie wzroku na przedmiocie o Ø ok. 10 cm		
z odległości 30-45 cm	.....	.....
z odległości 3m	.....	.....
5. Przenoszenie spojrzenia /2 obiekty – 15 cm od siebie, 25 cm od twarzy dziecka, 4-5 razy w ciągu 5 sek./	.....	.....
6. Sięganie do bodźca /45 cm/	.....	.....
7. Śledzenie wzrokiem w poziomie /30 cm od oczu/		
światła	.....	.....
przedmiotu	.....	.....
8. Śledzenie wzrokiem w pionie		
światła	.....	.....
przedmiotu	.....	.....
9. Śledzenie wzrokiem w poziomie		
światła	.....	.....
przedmiotu	.....	.....
pion	.....	.....
poziom	.....	.....
ukośnie	.....	.....
po okręgu	.....	.....
głowa i oczy	.....	.....
tylko oczy	.....	.....
płynnie	.....	.....
skokowo	.....	.....
10. Zbieżność /30-40 cm do ok. 10 cm od nasady nosa/	.....	.....
11. Chwytywanie lub śledzenie małych przedmiotów /poniżej 2,5 cm Ø/		
przedmiot 1	.....	.....

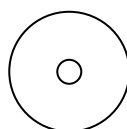
przedmiot 2	.....	.....
przedmiot 3	.....	.....
12. Brak preferencji jednego oka		
Lewe	.....	.....
Prawe	.....	.....
13. Centralne pole widzenia		
Lewe	.....	.....
Prawe	.....	.....
14. Obwodowe pole widzenia:		
Lewe	.....	.....
Prawe	.....	.....
15. Preferencje w zakresie pola widzenia		
Lewe	.....	.....
Prawe	.....	.....

16. Zaburzenia pracy mięśni okoruchowych:

Zanotuj punkt odbicia światła

OP

OL

17. Przeszukiwanie:

18. Lokalizacja

Przedmiotu	.....	.....
Światła	.....	.....

Uwagi dotyczące podstawowych funkcji wzrokowych (odległość, bodziec), opis pola widzenia:

IV Badanie wg arkusza diagnostyczno-oceniającego DAP opracowanego przez zespół N. Barraga:

Przy każdej próbie jest miejsce na uwagi. Oceniający notuje tu informacje dotyczące:

- podejścia badanego do zadania,
- istotnych komentarzy słownych,
- zachowań, które ułatwiają lub utrudniają posługiwanie się wzrokiem,
- wykorzystania pomocy dla słabo widzących – rodzaj pomocy i sposób posługiwania się nią,
- zmian odległości przewidzianej dla danej czynności.

1. Reaguje wzrokiem na światło /podaj odległość/	Oceniane zachowanie	Uwagi
--	---------------------	-------

- na wprost .....
  - na wysokości żołądka .....
  - koło lewego ucha .....
  - koło prawego ucha .....
  - nad głową .....
2. Skupia uwagę wzrokową na obiekcie /podaj odległość/ .....
  3. Przenosi spojrzenie /podaj odległość/ .....
  - poziomo .....
  - pionowo .....
  - ukośnie .....
  4. Śledzi poruszające się światło /podaj odległość/ .....
  - poziomo .....
  - pionowo .....
  - ukośnie .....
  5. Wyszukuje wzrokiem odległy przedmiot i porusza się w jego kierunku /podaj odległość/ .....
  - lokalizacja wzrokiem .....
  - porusza się bezpośrednio ku niemu .....
  6. Utrzymuje wzrokowy kontakt z przedmiotem i porusza się ku niemu .....
  - obserwuje piłkę .....
  - dociera do piłki .....
  7. Lokalizuje wzrokiem „ścieżkę” i porusza się do niej .....
  8. Obserwuje przedmioty i manipuluje innymi przedmiotami by odwzorować układ .....
  9. Przygląda się liniom i je odwzorowuje .....
  - linia prosta .....
  - linia krzywa .....
  10. Dobiera do siebie przedmioty wg kształtu na podstawie wskazówek wzrokowych .....
  - kwadraty .....
  - koła .....
  - trójkąty .....

11. Rozpoznaje za pomocą wzroku charakterystyczne cechy
- ramię .....
- but .....
12. Obserwuje układ i manipuluje przedmiotami, by ten układ odwzorować
- wzór „T” .....
- wzór „X” .....
13. Dobiera przedmioty wg barwy
- niebieskie .....
- czerwone .....
- żółte .....
14. Dobiera figury na obrazkach
- kwadraty .....
- koła .....
- trójkąty .....
15. Dobiera do siebie przedmioty na podstawie wzrokowej oceny ich wielkości
- duże .....
- małe .....
- długie .....
- krótkie .....
16. Rozpoznaje obrazki przedstawiające kontury przedmiotów
- kwadrat /odbiornik TV/ .....
- koło /piłka/ .....
- trójkąt /drewno/ .....
- romb /latawiec/ .....
- owal /jajko/ .....
17. Rysuje figury po przyjrzeniu się ich modelom
- koło .....
- kwadrat .....
- trójkąt .....
18. Identyfikuje kontury obiektów
- drzewo .....
- ręka .....
- samochód/taxi/ .....

- dom /kościół, stacja benzynowa/ .....
- samochód/taxi/ .....
- ręka .....
- ręka .....
- drzewo .....
- dom /kościół, stacja benzynowa/ .....
19. Przygląda się obrazkowi i tak
ustawia przedmioty jak na obrazku .....
20. Dobiera obrazki do przedmiotów
samochód .....
- lalka .....
21. Dobiera obrazki na podstawie pojedynczego szczegółu wewnętrznego
samochody .....
- twarze .....
22. Identyfikuje przedmioty na obrazkach i włącza do zbiorów
Nazwy:
but .....
- spodnie .....
- płaszcz /palto, sukienka, kurtka, itp./ .....
- klocki /kostki, ale nie kwadraty/ .....
- balonik .....
- pęczek marchewek .....
- lody .....
- ogórek .....
- Grupy:
zabawki .....
- ubranie .....
- jedzenie .....
23. Ustawia przedmioty w takiej pozycji, w jakiej przedstawione są na obrazku
ramiona do góry .....
- ramiona opuszczone wzdłuż ciała .....
24. Rozpoznaje na obrazkach pojedyncze elementy
Obrazek przedstawiający podwórko

- drzewo .....
- pies .....
- Obrazek przedstawiający wnętrze domu
- stół .....
- kwiaty .....
25. Rozpoznaje obiekt przedstawiony na obrazku na podstawie jego odsłoniętych elementów .....
26. Układa obrazek z części
- układanka przedstawiająca psa .....
- układanka przedstawiająca dom .....
27. Dobiera obrazek pojedynczego obiektu do podobnego obiektu na obrazku złożonym .....
28. Identyfikuje kolejność czynności przedstawionych na obrazku
- Akcja
- osoba idzie ulicą .....
- osoba zbliża się do budynku .....
- osoba otwiera drzwi .....
- osoba siedzi na krześle .....
- Kolejność/podaj porządek, zalicz
- ABCD lub DBCA/ .....
29. Dobiera figury abstrakcyjne na podstawie różnicującego szczegółu wewnętrznego .....
30. Odwzorowuje figury abstrakcyjne
- figura o liniach prostych .....
- figura o liniach zakrzywionych .....
31. Dobiera znak podobny do danego
- „H” .....
- „2” .....
32. Dobiera znaki do ich odpowiedników przedstawionych na wzorzystym tle
- „M” .....
- „3” .....
- „B” .....

- „5” .....
 „Y” .....
 „4” .....
33. Dobiera podobne do siebie figury .....
34. Odwzorowuje znaki przedstawione różnymi rodzajami pisma
- wielkie pisane „J” .....
 wielkie pisane „W” .....
 małe pisane „s” .....
 małe pisane „d” .....
 pismo techniczne, wielkie „B” .....
 pismo techniczne, wielkie „F” .....
 pismo techniczne, małe „a” .....
 pismo techniczne, małe „p” .....
35. Dobiera jednakowe wyrazy
- STOP .....
 RUCH .....
 SKLEP .....
 UWAGA .....
 TAXI .....
36. Rozpoznaje podobieństwa i różnice między wyrazami
- głaz .....
 pani .....
 głowa .....
37. Rozpoznaje tożsamość litery
- pismo techniczne, wielkie „B” .....
 małe drukowane „p” .....
 małe drukowane „g” .....
 wielkie drukowane „G” .....
 pismo techniczne, wielkie „P” .....
 małe pisane „g” .....
 pismo techniczne, małe „b” .....
 pismo techniczne, małe „g” .....
 wielkie pisane „B” .....
 małe pisane „p” .....

wielkie drukowane „B” .....
 pismo techniczne, małe „p” .....
 wielkie pisane „P” .....
 małe pisane „b” .....
 wielkie pisane „G” .....
 wielkie drukowane „P” .....
 małe drukowane „b” .....

38. Pisze znaki z pamięci

„E” .....
 „7” .....
 „M” .....
 „8” .....
 „F” .....

39. Dobiera wyrazy do obrazków

piłka .....
 lalka .....
 pies .....
 bieg .....
 skok .....
 siad .....

40. Identyfikuje wyrazy przy pomocy wzroku

skok .....
 noga .....
 lampa .....
 gra .....
 słowo .....
 stół .....

V Wzrokowe funkcjonowanie dziecka w trakcie zajęć szkolnych

a) widzenie barw
 prawidłowe .....
 mylenie barw .....

b) widzenie obuoczne
 (badanie na ORTOPUDEŁKU) .....

c) preferencja oświetlenia
 górne żarowe .....
 punktowe padające z .....

- d) druk
czarnodruk w piśmie, w czytaniu .....
- brajl w piśmie, w czytaniu .....
- nie czyta ..... nie pisze .....
- e) zapotrzebowanie na kontrast .....
- f) Liniatura .....
- utrzymywanie się w liniaturze .....
- g) narzędzie pisarskie .....
- h) czytanie z tablicy .....
- i) poruszanie się .....
- j) adaptacja do zmiennego oświetlenia .....
- k) preferowany kąt nachylenia czytanego tekstu .....
- l) wielkość druku .....
- m) zapotrzebowanie na filtr barwny .....

VI. Analiza kwestionariusza dla rodziców dotyczącego rozwoju sensomotorycznego.

DOTYK

Słaba modulacja/obronność dotykowa:

	TAK	NIE
1) Nie lubi być dotykane/przytulane	.....	.....
2) Reaguje na dotyk jakby był bolesny lub nieprzyjemny	.....	.....
3) Jest rozdrażnione, gdy trzymane na rękach?	.....	.....
4) Nie lubi dotykać nowych i różnych faktur	.....	.....
5) Unika używania rąk	.....	.....
6) Nie lubi zabaw w piasku, malowania dłońmi	.....	.....
7) Nie lubi lekkiego dotyku, a toleruje stanowczy	.....	.....
8) Woli dotykać niż być dotykany	.....	.....
9) Nie lubi być rozebrane	.....	.....
10) Woli kąpać się w wannie niż pod prysznicem	.....	.....
11) Reaguje nadmiernie, gdy zostanie dotknięty niespodziewanie	.....	.....
12) Chodzi na palcach	.....	.....
13) Nie lubi chodzić boso	.....	.....
14) Pociera dotknięte miejsce	.....	.....
15) Wypluwa jedzenie/odmawia jedzenia pewnych pokarmów	.....	.....
16) Nie lubi: mycia twarzy, czesania, obcinania włosów, mycia zębów, obcinania, paznokci, kąpieli, mycia głowy? (zaznaczyć)	.....	.....
17) Reaguje zbyt mocno/wyraźnie na bodźce bólowe?	.....	.....
18) Unika zabaw z plasteliną, masą solną farbami?	.....	.....
19) Uwielbia powyższe zabawy?	.....	.....
20) Nie lubi być dotykane, zwłaszcza gdy ktoś podchodzi z tyłu i np. dotyka jego ramienia?	.....	.....
21) Zachowuje się agresywnie w stosunku do innych, często popycha i szturcha inne dzieci?	.....	.....
22) Jest nadmiernie wrażliwe?	.....	.....

23) Izoluje się od dzieci?	.....	.....
24) Reaguje negatywnie na dotyk nowych ubrań?	.....	.....
25) Preferuje ubrania z określonych materiałów:	.....	.....

Słaba dyskryminacja lub niedostateczna wrażliwość na bodziec dotykowy:

26) Lubi dotyk	.....	.....
27) Domaga się by je dotykać, lubi gwałtowne zabawy	.....	.....
28) Domaga się, by je rozebrać	.....	.....
29) Nie reaguje na bodziec dotykowy	.....	.....
30) Nie reaguje na ból fizyczny? (np. podczas zastrzyku, Przy uderzeniu o meble itp.)	.....	.....
31) Często wydaje się nie zauważać, że się uderzyło	.....	.....
32) Bardzo często wkłada ręce i przedmioty do buzi (N)	.....	.....
33) Siada na dłoniach/ stopach	.....	.....
34) Preferuje twarde i ciężkie przedmioty	.....	.....
35) Nadmiernie lubi wibracje (ręczne wibracje)	.....	.....

Zachowania autostymulujące/autoagresywne:

36) Pcha/pociera ciałem o przedmioty, podłogę, ludzi	.....	.....
37) Drapie się	.....	.....
38) Szczypie się	.....	.....
39) Uderza głową	.....	.....
40) Ciągnie się za włosy	.....	.....
41) Gryzie się w rękę/nadgarstek/przedramię	.....	.....

PRZEDSIONEK

	TAK	NIE
1) Reakcja zadowolenia na ruch	.....	.....
2) Nieprawidłowe napięcie mięśniowe przy braku problemów neurologicznych:	.....	.....
- potrzebuje pomocy przy zmianach pozycji,	.....	.....
- opiera głowę lub całe ciało w siadzie lub staniu,	.....	.....
- „zawiesza się” na meblach	.....	.....
3) Ma spowolnione lub brak reakcji obronnych	.....	.....
4) Jest statyczne*	.....	.....
5) Unika rotacji *	.....	.....
6) Łatwo traci równowagę, unika zabaw wymagających równowagi*	.....	.....
7) Ma trudności z wchodzeniem na i schodzeniem ze schodów	.....	.....
8) Jest niezdarne, często wpada na przedmioty i/lub spada*	.....	.....
9) Długo uczyło się jazdy na rowerze	.....	.....
10) Używa głównie jednej ręki w aktywnościach wymagających współpracy dwóch kkg	.....	.....
11) Unika przekraczania linii środkowej ciała*	.....	.....

Niepewność grawitacyjna / nietolerancja ruchu

12) Reaguje negatywnie/nadmiernie przy zabaw w powietrzu, zmianach pozycji	.....	.....
13) Boi się, unika zabaw takich jak: bujanie się, kręcenie na karuzeli, podskakiwanie	.....	.....
14) Protestuje przy ruchach do tyłu nawet z zabezpieczoną głową i tułowiem	.....	.....
15) Okazuje strach posadzone na piłce rehabilitacyjnej	.....	.....
16) Boi się odrywać stopy od podłoża	.....	.....

Niedostateczna wrażliwość na ruch

17) Lubi intensywne zabawy, wirowanie, obroty dookoła osi; wydaje się być mniej wrażliwe na szybki ruch, także obrotowy	.....	.....
18) Często buja się na krześle, albo lubi przyjmować pozycję	.....	.....

	„do góry nogami”	.....	.....
19)	Często popiera głowę ręką przy czytaniu lub pisaniu	.....	.....
20)	Napięcie prostowników nie zwiększa w wyniku ruchu linearnego (tylko jako próba diagnostyczna u dzieci z nadmiernym wyprostem)	.....	.....
21)	Gwałtownie odchyła tułów w przestrzeni	.....	.....
22)	Nie zauważa, że jest poruszane	.....	.....

Zachowania autostymulujące

23)	Buja się	.....	.....
24)	Kiwa głową	.....	.....
25)	Macha/trzepie palcami blisko oczu	.....	.....
26)	Przebiera nogami	.....	.....

KOORDYNACJA

		TAK	NIE
1)	Ma trudności z zabawami manualnymi (cięcie nożyczkami, rysowanie) lub pisaniem	.....	.....
2)	Wydaje się niezdarne, często upada, potyka się	.....	.....
3)	Ma trudności z nauczeniem się nowych czynności ruchowych (unika ich)	.....	.....
2)	Bardzo długo posługiwało się naprzemiennie prawą i lewą ręką lub nadal nie ma preferencji ręki	.....	.....
3)	Trzeba mu przypominać o przytrzymywaniu kartki podczas pisania	.....	.....
6)	Długo uczyło się wiązać sznurowadła	.....	.....
7)	Je niechlujnie	.....	.....
8)	Ma trudności z użyciem ołówka/długopisu	.....	.....

PROPRIOCEPCJA

		TAK	NIE
1)	Nieprawidłowe napięcie mięśniowe przy braku problemów neurologicznych:		
	- szybko się męczy	.....	.....
	- przeprost w łokciach, kolanach	.....	.....
	- słaba koncentracja	.....	.....
	- niewyraźna mowa	.....	.....
2)	Niezdarne ruchy	.....	.....
3)	Niezdarny przy wchodzeniu i schodzeniu ze sprzętu	.....	.....
4)	Trzyma przedmioty w ręku zamiast manipulować nimi	.....	.....
5)	Dotyka/ trzyma przedmioty lekkim chwytem	.....	.....
6)	Nie potrafi przystosować ciała do zmian pozycji	.....	.....

Zachowania autostymulujące/ autoagresywne

7)	Nadmiernie gryzie i zuje przedmioty	.....	.....
8)	W nadmiernym stopniu:		
	- macha rękami	.....	.....
	- klaszcze	.....	.....
	- podskakuje	.....	.....
	- tupie nogami	.....	.....
9)	Chodzi na palcach	.....	.....
10)	Ciągnie przedmioty trzymane między zębami	.....	.....
11)	Uderza/stuka piętami, nadgarstkami	.....	.....
12)	Zaciska/zgrzyta zębami	.....	.....
13)	Gryzie przedmioty/inne osoby	.....	.....
14)	Uderza głową lub ciałem np. o podłogę	.....	.....
15)	Bije się	.....	.....
16)	Gryzie się w dłoń/nadgarstek/ramię	.....	.....

NAPIĘCIE MIĘŚNIOWE

TAK NIE

1)	Ma zdiagnozowane zaburzenia mięśni (np. spastyczność, wiotkość, sztywność itp.)	.....	.....
2)	Wydaje się silniejsze bądź słabsze, niż rówieśnicy	.....	.....
3)	Wydaje się zbyt mocno napięte, sztywne	.....	.....
4)	Wydaje się zbyt mocno rozluźnione, mieć obniżone napięcie mięśniowe*	.....	.....
5)	Nieprawidłowo stoi, siedzi*	.....	.....
6)	Chwyta przedmioty zbyt delikatnie, ma słaby chwyt	.....	.....
7)	Chwyta przedmioty zbyt mocno	.....	.....
8)	Szybko się męczy*	.....	.....

WZROK

		TAK	NIE
1)	Ma zdiagnozowany ubytek wzroku	.....	.....
2)	Wydaje się wrażliwe na światło	.....	.....
3)	Nie lubi zasłaniania oczu	.....	.....
4)	Staje się nadmiernie podekscytowane w miejscach jasno i kolorowo oświetlonych (dużo intensywnych bodźców wzrokowych) lub podczas oglądania TV, video	.....	.....
5)	Ma trudności z utrzymaniem wzroku na przedmiocie	.....	.....
6)	Ma trudności z podążaniem wzrokiem (śledzeniem) za przedmiotem lub gubi miejsce podczas czytania, pisania	.....	.....
7)	Ma trudności z rozróżnianiem kolorów, kształtów	.....	.....
8)	Odwraca wzory, litery (b/d), cyfry (41/14) przy kopiowaniu lub całe wyrazy (sok/kos)	.....	.....
9)	Często skarży się na ból głowy podczas lub po czytaniu	.....	.....
10)	Ma trudności ze zrozumieniem instrukcji na piśmie	.....	.....
11)	Ma trudności z przepisywaniem z tablicy lub książki	.....	.....
12)	Nie lubi układanek (puzzle)	.....	.....

SMAK

		TAK	NIE
1)	Wydaje się, że wszystkie rodzaje jedzenia mają dla niego jednakowy smak	.....	.....
2)	Eksploruje wykorzystując zmysł smaku*	.....	.....
3)	Nie lubi pokarmów o określonej konsystencji	.....	.....
4)	Domaga się określonych pokarmów	.....	.....

SŁUCH

		TAK	NIE
1)	Ma zdiagnozowany ubytek słuchu	.....	.....
2)	Ma trudności z skupieniem uwagi jeśli 'w tle' słychać dźwięki	.....	.....
3)	Nie lubi głośnych dźwięków*	.....	.....
4)	Lubi wydawać głośne dźwięki, mówi głośno	.....	.....
5)	Boi się konkretnych dźwięków	.....	.....
6)	Wydaje się nadmiernie wrażliwe na dźwięki	.....	.....
7)	Opóźniona mowa*	.....	.....
8)	Nie zauważa (gubi) pewnych dźwięków	.....	.....
9)	Często nie potrafi określić kierunku dźwięku	.....	.....
10)	Często powtarza słowa lub dźwięki	.....	.....
11)	Ma trudności ze zrozumieniem poleceń słownych	.....	.....
12)	Wymaga kilkakrotnego powtórzenia polecenia	.....	.....
13)	Myli wyrażenia o podobnym brzmieniu np. bułka/półka	.....	.....

WĘCH

		TAK	NIE
1)	Poznaje otoczenie za pomocą węchu	.....	.....
2)	Reaguje negatywnie na wiele zapachów	.....	.....
3)	Ignoruje nieprzyjemne zapachy	.....	.....
4)	Ma trudności z rozróżnieniem zapachów	.....	.....

ZACHOWANIE, AUTOREGULACJA KONCENTRACJA UWAGI

	TAK	NIE
1) Jest nadmiernie ruchliwe, nadpobudliwe	.....	.....
2) Jest impulsywne, często odpowiada zanim zostanie podane polecenie	.....	.....
3) Łatwo się rozprasza	.....	.....
4) Ma trudności z organizowaniem sobie zabawy	.....	.....
5) Woli bawić się z dorosłymi niż z rówieśnikami	.....	.....
6) Bywa agresywne	.....	.....
7) Ma trudność ze zmianami aktywności, miejsc	.....	.....
8) Ma nieprzewidywalne wybuchy emocji	.....	.....
9) Ma trudności z uspokojeniem się	.....	.....
10) Ma trudności z zasypianiem i snem	.....	.....
11) Prezentuje opóźnione reakcje na komunikację lub bodziec (ból, dotyk, dźwięk, zapach)	.....	.....
12) Jest nadmiernie statyczne	.....	.....

INTEGRACJA ODRUCHÓW ROZWÓJ

	TAK	NIE
1) Z opóźnieniem osiągnęło kamienie milowe rozwoju (np. siadanie, chodzenie, mówienie)*	.....	.....
2) W wieku niemowlęcym było często rozdrażnione, zwłaszcza będąc na rękach	.....	.....
3) Ma trudności z wyizolowanymi ruchami głowy	.....	.....
4) Nie ma odruchów obronnych*	.....	.....

VI. Treści programowe wynikające z zadań rehabilitacji wzroku

Treści programowe zostaną opracowane indywidualnie dla każdego podopiecznego. Będą się opierały na wynikach diagnozy. Wszystkie indywidualne programy skonstruowane zostaną w oparciu o usprawnianie widzenia wg procedury N. Collins, M. Barragi na najwyższych czterech poziomach:

Funkcje optyczne, spostrzeżeniowe i wzrokowo-spostrzeżeniowe (L. 94-107)

- zapamiętywanie szczegółów na złożonych obrazkach
- odnoszenie poszczególnych części do całości
- odróżnianie figury od tła
- organizowanie spostrzeżeń wzrokowych

V poziom to funkcje optyczne, spostrzeżeniowe i związane z percepcją wzrokową. Na tym poziomie kładzie się nacisk na zapamiętywanie szczegółów w złożonych obrazkach i wzorach oraz na umiejętność spostrzegania relacji między pojedynczymi elementami i całym obrazem. zawarte tu ćwiczenia mają zachęcać do odróżnienia figury od tła, na jakim się ona znajduje oraz ułatwić zrozumienie pojęcia perspektywy (blisko- daleko). Beneficjent ma: rysować i kolorować sylwetki ludzkie i przedmioty, kolorować wg wzoru i dowolnie, składać obiekty z części, identyfikować częściowo zakryte obiekty oraz wiele innych.

Funkcje optyczne, spostrzeżeniowe i wzrokowo-spostrzeżeniowe (L. 108-120)

- rozróżnianie i identyfikowanie figur abstrakcyjnych i znaków
- odnajdowanie znaków i wskazówek wzrokowych w otoczeniu
- odtwarzanie figur abstrakcyjnych i znaków.

VI poziom to funkcje optyczne, spostrzeżeniowe i wzrokowo- spostrzeżeniowe mające na celu rozróżnianie, identyfikowanie, układania wg kolejności i odtwarzania abstrakcyjnych figur i znaków. Ćwiczenia przykładowe to: segregowanie figury abstrakcyjne wg kształtu i szczegółu wewnętrznego, dobierać figur abstrakcyjnych na podstawie pojedynczego elementu wewnętrznego, obrysowywanie i rysowanie figury abstrakcyjne i inne.

Funkcje spostrzeżeniowe i wzrokowo-spostrzeżeniowe (L. 121-140)

- rozróżnianie i spostrzeganie zależności na obrazkach
- spostrzeganie podobieństw i różnic w figurach abstrakcyjnych i znakach
- identyfikowanie cyfr i liter

VII poziom to funkcje optyczne, spostrzeżeniowe i wzrokowo-spostrzeżeniowe mające na celu rozróżnianie, identyfikowanie i spostrzeganie relacji między obiektami i na obrazkach, figurami abstrakcyjnymi i znakami np. dobieranie i interpretowanie znaki w otoczeniu, dobieranie liter wielkich i małych, dobieranie liter, by ułożyć wyraz, identyfikowanie podobieństw i różnic w wyrazach itp.

Funkcje wzrokowo-spostrzeżeniowe (L. 141-150)

- spostrzeganie stałości znaku mimo różnic w wyglądzie graficznym
- kojarzenie znaków z obrazkami
- identyfikowanie i odtwarzanie liter i wyrazów
- integrowanie

VIII poziom ćwiczy funkcje ,wzrokowo- spostrzeżeniowe poprzez identyfikowanie i odtwarzanie pojedynczych znaków i ich połączeń, spostrzeganie relacji między znakami prowadzące do rzeczywistej identyfikacji wyrazów na podstawie wyglądu. Są to ćwiczenia typu : dobieranie liter pisanych różnymi rodzajami czcionki, identyfikowanie liter pisanych różnymi rodzajami czcionki, segregowanie liter i cyfr wg nazw, pisanie liter i cyfr pod dyktando oraz podobne.

Każde zajęcie zostanie poprzedzone ćwiczeniami w zakresie podstawowej stymulacji wzroku.

VII. Procedury osiągnięcia celów

1. Zasady prowadzenia zajęć

- pełna indywidualizacja pracy
- zadania dostosowane do możliwości ucznia
- zapewnienie warunków do poprawnego wykonywania ćwiczeń
- powolne lecz systematyczne przechodzenie od ćwiczeń łatwiejszych do trudniejszych, prostych do złożonych
- zapewnienie warunków do utrwalania prawidłowych umiejętności i likwidowania niekorzystnych nawyków
- dostosowanie czasu trwania poszczególnych ćwiczeń do wydolności ucznia
- mobilizowanie ucznia do wykonywania zadań poprzez stosowanie różnorodnych form ćwiczeń.

2. Metody stosowane w trakcie zajęć:

1. Usprawnienie zaburzonych procesów psychomotorycznych (postępowanie ogólnostymulujące)

Podstawowe procesy opierają się na analizatorach wzroku, słuch i ruchu. Procesy te warunkują prawidłowe spostrzeganie wzrokowe, słuchowe, koordynację wzrokowo – słuchowo – ruchową, percepcję, pamięć ruchową, słuchową i wzrokową. Ćwiczenie zaburzonego procesu odbywa się przez wykonywanie zadań aktywizujących ten proces.

- *zajęcia ogólnorozwojowe:*
  - ćwiczenia podstawowych funkcji wzrokowych (poziom odruchów)
  - elementy gier dydaktycznych

2. Usprawnianie funkcji wzrokowych wg programów indywidualnych

Przezwyciężanie trudności w zaburzonych funkcjach wzrokowych. Ćwiczenia tej sprawności muszą być dostosowane do poziomu umiejętności dziecka.

- *zajęcia psychodydaktyczne:*
  - etapy wg metody N. Barragi
  - etapy wg metody M. Frostig
  - indywidualnie zmodyfikowane ćwiczenia dostosowane do poziomu dziecka
  - zmodyfikowane materiały z podręczników szkolnych

3. Postępowanie psychoterapeutyczne

Działania te mają na celu przekonanie dziecka o własnej wartości, podwyższenie samooceny, zachęcenie do pracy i przezwyciężania trudności:

- wdrażanie do adekwatnej oceny swoich możliwości w różnych dziedzinach
- wskazywanie mocnych stron jako płaszczyzny osiągnięcia sukcesu
- stosowanie wzmocnień pozytywnych
- trening prawidłowych postaw wobec porażki
- stosowanie form zabawowych w celu zwiększenia motywacji do nauki.
- stosowanie wskazówek do pracy z dzieckiem nadpobudliwym
- stosować zmienne formy aktywności
- podawać wiedzę w inny sposób, gdy uwaga słabnie
- stawiać jasne polecenia
- stosować umowy i odwoływać się do nich nagradzać wszystkie momenty, gdy dziecko jest spokojne

- *zajęcia psychoterapeutyczne:*
  - relaksacja
  - masaż

VIII. Ewaluacja

Arkusze ewaluacyjne zostaną opracowane i dostosowane w zależności od poziomu funkcjonowania wzrokowego każdego podopiecznego.

IX. Bibliografia

Adamowicz-Hummel, A. – Posługiwanie się wzrokiem przez dzieci słabo widzące. W: Poradnik dydaktyczny dla nauczycieli realizujących podstawę programową w zakresie szkoły podstawowej i gimnazjum z uczniami niewidomymi i słabo widzącymi. MEN, Warszawa 2001

Adamowicz-Hummel, A. – Wykorzystanie pomocy optycznych przez słabo widzących w codziennym życiu. Referat na Sympozjum Polskiego Towarzystwa Okulistycznego, Lublin, 26-28.09.2002

- Barraga, N.C., Morris, J.E.** - Program rozwijania umiejętności posługiwania się wzrokiem. Procedura Diagnostyczno-Oceniająca (DAP). WSPS-PZN, Warszawa 1991.
- Barraga, N.C., Morris, J.E.** - Program rozwijania umiejętności posługiwania się wzrokiem. Zestaw ćwiczeń usprawniających. WSPS-PZN, W-wa 1989.
- Berg, V.** - Podstawowe zasady optyki i właściwości pomocy optycznych dla słabo widzących. PZN, Warszawa 1987 (maszynopis).
- Corn, A.** - Model funkcjonowania wzrokowego słabo widzących. Materiały Tyflogiczne Nr 7, PZN, Warszawa 1991.
- Barraga, N.C., Morris J. E.** – Program rozwijania umiejętności posługiwania się wzrokiem. Część III Materiały źródłowe na temat słabo widzących. WSPS, Warszawa 1997
- Białoskórska, J.** – Diagnoza i usprawnianie funkcjonowania wzrokowego w pierwszym roku życia dziecka. W: Rewalidacja nr 1, Centrum Metodyczne Pomocy Psychologiczno – Pedagogicznej MEN, Warszawa 1997
- Ćwiczenia stymulujące wzrok.** Podręcznik do pracy z głuchoniewidomymi niemowlętami, małymi dziećmi i dziećmi w wieku przedszkolnym. TPG, Warszawa 1995.
- Fellows, R.R, Leguire, L.E, Rogers, G.L, Brenner, D.L.** – Teoretyczne założenia stymulowania wzroku. Materiały Tyflogiczne nr 7, PZN, Warszawa 1991.
- Duffy, M.,** - Ocena i modyfikacja otoczenia dla osób słabowidzących. Zeszyty Tyflogiczne Nr 20, PZN, Warszawa 2002
- Duffy, M., Maj, W.,** - Ocena i adaptacja miejsca pracy dla osób niewidomych i słabo widzących. Rozdział 3 w: Poradnik pracodawcy osób niewidomych i słabo widzących, AWARE Europe, Warszawa 2000.
- Frostig, M., Horne, D.** - Wzory i obrazki. Program rozwijający percepcję wzrokową. PTP, Warszawa 1987.
- Geruschat, D.R.** - Funkcjonalne następstwa najczęściej spotykanych schorzeń i uszkodzeń układu wzrokowego. W: Interdisciplinary Approach to Low Vision Rehabilitation. Chicago 1980. Tłum. PZN, Warszawa 1987 (maszynopis).

Geruschat, D.R. - Ćwiczenia z ręcznymi pomocami optycznymi do dali. W: Interdisciplinary Approach to Low Vision Rehabilitation. Chicago 1980. PZN, Warszawa 1987 (maszynopis)

Goodrich, G.L., Quillman, R.D. - Nauka widzenia obwodowego. Materiały Tyflogiczne Nr 3, PZN, Warszawa 1982.

Hyvarinen, L., Appleby, K. – Obserwacja widzenia u niemowląt i dzieci ze sprzężonymi niesprawnościami. Tęcza – Stowarzyszenie Rodziców i Przyjaciół Dzieci Niewidomych i Słabo widzących, ogólnopolski kurs „Rozwój widzenia u małych dzieci i najnowsze metody jego oceny.”, Warszawa, 10-11. XI.1995

Krawczyk, A. – Obserwacja i interpretacja zachowań dzieci słabo widzących. W: Rewalidacja nr 1, Centrum Metodyczne Pomocy Psychologiczno – Pedagogicznej, MEN, Warszawa 1997.

Langley, B. – Wstępna ocena funkcjonalnego widzenia. W: Functional Vision Inventory for the Multiple and Severely Handicapped (FVI). Stoelting Company, Chicago 1980. Tłum. Monika Pianowska, Warszawa 1991 (maszynopis).

Ocena funkcjonalnego widzenia. W: Project IVEY – Increase Your Visual Efficiency. Bureau of Education for Exceptional Students. Florida Dept. of Education, Tallahassee, 1983. Tłum. Teresa Skalska, Warszawa 1992 (maszynopis).

Smoleń, H. – Rozwijanie umiejętności widzenia z wykorzystaniem podświetlanego stolika. W: Walczak, G. (red) – Metody i formy wczesnej rehabilitacji dzieci z uszkodzonym wzrokiem (wybrane zagadnienia). WSPS, Warszawa 2000.

Walczak, G. – Stymulacja umiejętności widzenia słabo widzących dzieci w wieku 0-3 roku życia. Poradnik. WSiP, Warszawa 1998.

Walkiewicz, M. – Funkcjonalna ocena wzroku i proces wspomaganie rozwoju widzenia u dzieci słabo widzących. APS, Warszawa 2002

Walkiewicz, M. – Model programu wspomaganie rozwoju widzenia dzieci z zaburzeniami widzenia. W: Szkoła Specjalna 2/2005. Wydawnictwo Akademii Pedagogiki Specjalnej, Warszawa 2005

Walkiewicz, M. – Program Lilli i Gogo. Na podstawie instrukcji Autorki – Gertrude Jaritz i własnych doświadczeń. W: Walczak, G. (red) – Metody i formy wczesnej rehabilitacji dzieci z uszkodzonym wzrokiem (wybrane zagadnienia). WSPS, Warszawa 2000.

Rosenbloom, A.A. – Fizjologiczne i funkcjonalne aspekty starzenia się, widzenia i uszkodzenia wzroku. Tłum. Rozdziału z: Vision and Aging. Crossroads for Service Delivery. Ed. A.L.Orr, AFB, N.York 1992 (maszynopis).

Jakubowski S. (red.): Poradnik dydaktyczny dla nauczycieli realizujących podstawę programową w zakresie szkoły podstawowej i gimnazjum z uczniami niewidomymi i słabo widzącymi. MEN, Warszawa 2001.

Skrzetuska E.: Trudności ortograficzne w piśmie dzieci niedowidzących. "Szkoła Specjalna" nr 2, 1998.

ORIENTACJA PRZESTRZENNA

AUTOR: *Justyna Kranc*

Czas nauki w gimnazjum to ważny okres dla uczniów naszego Ośrodka. W tym czasie w pełni zaczynają uświadamiać sobie ograniczenia wynikające z ich niepełnosprawności wzrokowej. Stanowią one przeszkodę dla zaspokojenia potrzeby samodzielności. Treści programowe zajęć z orientacji przestrzennej powinny wychodzić naprzeciw tym potrzebom: wskazywać drogę do osiągnięcia samodzielności, zdobycia umiejętności pozwalającej na samowystarczalność i prawidłowe funkcjonowanie w życiu społecznym. Każda dodatkowa godzina zajęć stanowi możliwość wyjścia poza bezpieczny krąg środowiska rodziny, Ośrodka, „zmierzenia” się ze światem zewnętrznym i zdobycia nowych doświadczeń.

1. Cel ogólny:

Zwiększenie samodzielności uczniów poprzez podniesienie ich umiejętności samodzielnego poruszania się i poprawę funkcjonowania w życiu społecznym.

2. Cele szczegółowe:

- Uczeń zna własne umiejętności i ograniczenia i wie, że może je przezwyciężyć.
- Uczeń rozumie potrzebę podjęcia nauki i wynikające z niej korzyści.
- Uczeń potrafi samodzielnie poruszać się z białą laską - stosując podstawowe techniki.
- Uczeń zna zasady orientacji przestrzennej i ich przestrzega.
- Uczeń potrafi bezpiecznie poruszać się w przestrzeni otwartej/ dużej – samodzielnie trafia do wyznaczonych celów.
- Uczeń zna zasady savoir-vivre, potrafi nawiązywać kontakty interpersonalne.
- Uczeń potrafi samodzielnie uzyskiwać potrzebne mu informacje, załatwiać drobne sprawy, dokonywać drobnych zakupów.

3. Osoby objęte programem: uczniowie klasy I GIMNAZJUM w roku szkolnym 2010/2011 zgodnie z zaleceniami PPP.

DIAGNOZA (KWESTIONARIUSZ)
Badanie poziomu orientacji przestrzennej dnia

Imię i nazwisko: .....

Wiek: .....

Diagnoza okulistyczna: .....

Choroby współistniejące: .....

Umiejętność	Ocena	Uwagi
<p>Czynności samoobsługowe:</p> <ul style="list-style-type: none"> - zapnij guzik/ zamek, zawiąż sznurowadło - rozpoznaj monety / banknoty, przelicz - odczytaj godzinę na zegarku / nastaw zegarek - nalej szklankę wody wybraną metodą 		
<p>Rozumienie podstawowych pojęć:</p> <ul style="list-style-type: none"> - dotknij prawej ręki osoby stojącej naprzeciwko - przesunij się w bok/ przód / tył ... - stań przed / za / pomiędzy ... - określ kierunek / odległość dźwięku - rozpoznaj zapach - rozróżnij kształt, wielkość, fakturę, podłoże 		
<p>Poruszanie się z przewodnikiem:</p> <ul style="list-style-type: none"> - chwyć prawidłowo przewodnika - zmień stronę przewodnika - zareaguj na sygnał wąskiego przejścia - dokonaj zwrotu w miejscu „twarzą w twarz” - przejdź przez drzwi i zamknij je - wejdź/ zejź ze schodów, rozpoznaj sygnalizowanie ostatniego stopnia - poproś / podziękuj o/ za pomoc 		
<p>Orientacja w przestrzeni zamkniętej:</p> <ul style="list-style-type: none"> - przejdź do podanych pomieszczeń szkolnych - technika biodrowa / barkowa, modyfikacje - metody szukania upuszczonych przedmiotów - obieranie, utrzymywanie kierunku / zwroty - poruszanie w linii prostej - trailing – ułożenie, prowadzenie ręki 		
<p>Techniki poruszania się z białą laską:</p> <ul style="list-style-type: none"> - technika diagonalna, warianty - technika dotykowa – dwupunktowa - omijanie przeszkód / wykrywanie spadków, krawężników, wzniesień / wnęk - wyszukiwanie / zapamiętywanie punktów orientacyjnych - skracanie laski - przechodzenie przez drzwi 		

- pokonywanie schodów z/ bez poręczy		
Orientacja w przestrzeni otwartej / dużej /: - poruszanie wzdłuż różnych punktów odniesienia - trafianie do celów w najbliższej okolicy Ośrodka (Lewiatan, sala gimnastyczna) - etapy przejścia – bez sygnalizacji - przejścia z sygnalizacją – interpretacja ruchu - pokonywanie nieznanymi schodów - dokonywanie drobnych zakupów		
<i>Korzystanie z komunikacji miejskiej:</i>		
- ustawienie na przystanku / wysepce - odnajdywanie wejścia - poruszanie we wnętrzu pojazdu - zajmowanie miejsca - wsiadanie / wysiadanie z autobusu / tramwaju / samochodu osobowego		

Uwagi ogólne: .....

.....

TREŚCI

Zadania ogólne	Zadania szczegółowe	Formy realizacji
Dokonanie diagnozy wstępnej	- analiza dokumentacji szkolnej ucznia - opracowanie kwestionariusza - przeprowadzenie diagnozy - dokonanie analizy wyników - przeprowadzenie wywiadu z nauczycielami, rodzicami, uczniem	kwestionariusz wywiad, konsultacje
Opracowanie indywidualnego programu nauczania	- wybór treści programowych zgodnych z możliwościami i potrzebami ucznia - konsultacja z nauczycielami, rodzicami, uczniem - pozytywne umotywowanie ucznia do pracy na zajęciach	indywidualny program nauczania, wywiad, konsultacje
Wykorzystywanie zasad orientacji przestrzennej w praktycznym działaniu	- przestrzeganie trzech zasad orientacji: gdzie jestem?, jaki jest mój cel?, jak do niego dotrzeć? - kształcenie i wykorzystywanie pamięci kinestetycznej oraz informacji sensorycznych docierających przez słuch, dotyk, węch, resztki wzroku - doskonalenie umiejętności obierania, utrzymywania kierunku, oceniania odległości, zwroty o różne kąty - prawidłowego określenia stron świata - rozróżniania podłoża	indywidualne zajęcia rewalidacyjne ćwiczenia praktyczne

	<ul style="list-style-type: none"> - uwrażliwienie na zmiany temperatury i ruch powietrza, wykorzystanie światła i dźwięku – uaktywnienie sprawnych zmysłów 	
Doskonalenie umiejętności poruszania się z białą laską	<ul style="list-style-type: none"> - bezpieczne poruszanie się po schodach nieznanach - doskonalenie technika diagonalna, jej warianty - obieranie, utrzymywanie kierunku - omijanie przeszkód, wyszukiwanie zakrętów, wnek - doskonalenie techniki dotykowej - prawidłowe ułożenie ręki, szerokość, wysokość łuku - prawidłowa słuchowo-dotykowa obserwacja otoczenia - zasady skracania laski 	
Doskonalenie umiejętności orientacji w otwartej przestrzeni.	<ul style="list-style-type: none"> - doskonalenie umiejętności poruszania się wzdłuż różnych punktów odniesienia - bezpieczne omijanie przeszkód, ludzi – poruszanie w miejscach o dużym ruchu - bezpieczne pokonywanie przejść-technika cofniętego przejścia, etapy przejścia - prawidłowa interpretacja ruchu ulicznego - samodzielnie trafianie do celu 	
Poznanie zasad prawidłowego funkcjonowania w różnych sytuacjach społecznych	<ul style="list-style-type: none"> - odmawianie i proszenie o pomoc - doskonalenie umiejętności nawiązywania kontaktów interpersonalnych - trening savoir-vivre, stosowanie odpowiednich zwrotów grzecznościowych - zwracanie uwagi na przekaz werbalny i niewerbalny 	
Przygotowanie do samodzielnego zdobywania informacji, załatwiania drobnych spraw	<ul style="list-style-type: none"> - umiejętność zdobywania i wykorzystywania potrzebnych informacji - dokonywanie drobnych zakupów i załatwianie drobnych spraw 	

Procedury osiągnięcia celów: .....

.....

Opanowanie treści nauczania umożliwi:

1. Korzystanie z metod słownych: opisu, pogadanki, rozmowy kierowanej dotyczących realizowanego zadania.
2. Stosowanie technik poruszania się z białą laską.
3. Ćwiczenie umiejętności w naturalnych warunkach i sytuacjach społecznych.
4. Samodzielne rozwiązywanie zadań, przełamywanie własnych ograniczeń i lęków.

5. Umotywowanie uczniów do aktywnej postawy podczas zajęć i dalszego samodoskonalenia.

Przykładowy konspekt zajęć

Temat lekcji:

PORUSZANIE SIĘ W WARUNKACH MIEJSKICH, PRZECHODZENIE PRZEZ ULICE Z SYGNALIZACJĄ ŚWIETLNA I DŹWIĘKOWĄ.

Cel główny:

Uczeń samodzielnie pokonuje skrzyżowanie z sygnalizacją świetlną i dźwiękową, prawidłowo interpretuje ruch uliczny.

Cele pośrednie:

1. Trzyma prawidłowo długą laską (poprawnie stosuje technikę dotykową, właściwa praca nadgarstka, koordynacja ruchów noga-laska).
2. Samodzielnie pokonuje znaną trasę do skrzyżowania.
3. Lokalizuje przejścia, wykorzystuje ruch uliczny do podjęcia decyzji o wejściu na jezdnię.

PRZEBIEG LEKCJI

1. Część wstępna:

- Uświadomienie celu i czynności.
- Przedstawienie planu lekcji.
- Zwrócenie uwagi na bezpieczeństwo i zasady ruchu drogowego dotyczące pieszych.

2. Część główna:

Lp.	Zadanie	Czynności nauczyciela	Czynności ucznia
1.	Przypomnienie trasy do skrzyżowania	Omawia trasę podkreślając najważniejsze punkty orientacyjne (mapka brajlowska)	Powtarza opis trasy, kilkakrotnie odczytuje mapkę
2.	Powtórzenie najważniejszych zasad techniki dotykowej.	- prezentuje prawidłowe trzymanie laski, łuk, instruktaż „ręka na ręce” - udziela słownego instruktażu	- trzyma laskę na osi ciała, wykonuje łuk szerokości ok. 2cm. poza linię barku - samodzielnie prawidłowo stosuje technikę dotykową
3.	Przejdźcie do	- omawia zasady przejścia	- powtarza plan trasy

	skrzyżowania	- koryguje błędy w pracy laski	- pokonuje trasę, słownie informując nauczyciela o momencie dotarcia do poszczególnych punktów trasy
4.	Lokalizacja przejść na skrzyżowaniu.	- przypomina zasady lokalizowania przejść (m. cofniętego przejścia, interpretacja ruchu ulicznego) - przypomina zasady ustawienia się przy przejściu z obniżonym krawężnikiem - dotyka ramienia ucznia sygnalizując bezpieczny moment do przejścia - powtarza procedurę na pozostałych przejściach sygnalizując uczniowi właściwy moment przejścia - prosi ucznia by sam zdecydował o momencie wejścia na jezdnię	- podchodzi do przejścia przy słownym wsparciu nauczyciela - odszukuje granicę chodnik – jezdni, ustawia się do przejścia, prawidłowo interpretując ruch uliczny - przechodzi przez jezdnię prawidłowo prowadząc laskę, bezpiecznie wchodzi na przeciwległy chodnik - pokonuje coraz pewniej, głośno interpretuje ruch samochodów - samodzielnie pokonuje przejście, uprzedzając słownie nauczyciela o decyzji wejścia na przejście
5.	Powrót do szkoły	- omawia trasę powrotną do ośrodka, zwracając uwagę na ważne punkty orientacyjne - asekuje powrót ucznia nie ingerując w wypadek błędu lub zagubienia się dając szansę na samodzielne odnalezienie się przez ucznia	- powtarza plan trasy zgodnie, z którym ma wrócić do ośrodka - pokonuje trasę samodzielnie, w razie problemów, próbuje samodzielnie odzyskać orientację

3. Część końcowa

Podsumowanie lekcji, ocena umiejętności ucznia. Nauczyciel wskazuje mocne i słabe strony ucznia ujawnione w czasie ćwiczeń. Zwraca uwagę na elementy, które wymagają przećwiczenia na następnych zajęciach. Uczeń ocenia swoją aktywność na zajęciach. Wskazuje elementy, które sprawiły największą trudność. Ewaluacja postępów ucznia.

Metody nauczania wykorzystane w czasie zajęć:

- słowne – opis, pogadanka, rozmowa kierowana
- obserwacyjne – pokaz, demonstracja
- praktyczne – ćwiczenie, rozwiązywanie zadań

Środki dydaktyczne:

- laska, jednolita, nieskładana
- mapa brajlowska

Forma pracy: indywidualna, zróżnicowana

Typ lekcji: Lekcja ćwiczeniowa

EWALUACJA kwestionariusz

Imię i nazwisko dziecka: .....

Data urodzenia: .....

Stan wzroku (właściwe podkreślić): niewidomy, ociemniały, słabo widzący

Schorzenia współwystępujące: upośledzenie umysłowe w stopniu lekkim, w stopniu umiarkowanym;
zaburzona koordynacja ruchowa; inne, jakie: .....

Oznaczenia stopnia opanowania danej czynności:

- ND** - nie dotyczy (możliwości psychoruchowe ograniczone)
- 0** - nie wykonuje (nie chce, nie umie)
- 1** - wykonuje z pomocą słowną i dotykową
- 2** - wykonuje z pomocą słowną
- 3** - wykonuje samodzielnie, za każdym razem, w różnych sytuacjach

umiejętność	kryterium	punktacja					
		ND	0	1	2	3	4
czynności samo-obsługowe	Mycie się						
	Ubieranie się						
	Zapinanie / wiązanie/ składanie/ wieszanie odzieży						
	Posługiwanie się pieniędzmi						
	Posługiwanie się zegarkiem						
	Drobne czynności domowe – np. szycie						
	Nalewanie płynów						
rozumienie podstawowych pojęć z zakresu o.p.	Znajomość schematu ciała						
	Rozumienie pojęć przestrzenno-kierunkowych						
	Lokalizowanie wskazówek słuchowych						
	Wykorzystywanie wskazówek dotykowych-podłóże						
	Rozróżnianie zapachów						
	Rozpoznawanie kształtów (kolorów)						
	Prawidłowa postawa ciała podczas poruszania; sylwetka, miarowy krok, motoryka						
	Wyczuwanie wnęk, zakrętów, przerw						
Określanie stron świata							
techniki poruszania się z białą	Technika diagonalna i jej modyfikacje- wyszukiwanie drzwi, omijanie przeszkód						

laską	Stosowanie techniki dwupunktowej – elementy: pozycja ręki, dłoni, szerokość/ wysokość łuku, naprzemiennosc ruchów						
	Orientacja na boisku szkolny-wyszukiwanie punktów orientacyjnych (np. ławki, wejścia, itp.)						
	Utrzymanie kierunku po ominięciu przeszkody						
	Wykrywanie spadków i krawężników, wzniesień						
	Przechodzenie przez drzwi						
	Skracanie laski – prawidłowy wybór sytuacji						
	Wchodzenie po schodach						
	Schodzenie ze schodów						
orientacja w przestrzeni otwartej (dużej)	Trafianie do punktów w najbliższej okolicy Ośrodka (np. Lewiatan, sala gimnastyczna)						
	Bezpieczne i sprawne przechodzenie przez jezdnię bez sygnalizacji świetlnej						
	Bezpieczne i sprawne przechodzenie przez jezdnię z sygnalizacją świetlną						
	Poruszanie się po schodach ruchomych						
	Odzyskiwanie orientacji w momencie chwilowej jej utraty						
	Dokonywanie drobnych zakupów						
prawidłowe funkcjonowanie w sytuacjach społecznych	Uzyskiwanie informacji i załatwianie drobnych spraw						
	Zwracanie uwagi na przekaz niewerbalny podczas kontaktów interpersonalnych						
	Odmawianie i proszenie o pomoc						
	Stosowanie form grzecznościowych w codziennych kontaktach						

EWALUACJA - uwagi wynikające z dotychczasowej pracy z uczniem i wnioski do dalszej pracy

.....

.....

.....

.....

.....

.....

BIBLIOGRAFIA

Czesław Kupisiewicz „Dydaktyka ogólna”, Warszawa 2000r.

B. Beanich, L. Klaro-Celej, J. Marszczycho „ ABC Konstruowania indywidualnych programów Edukacyjnych”, Mazowieckie Samorządowe CDN, 2007

J.J. Kwapiszowie „ Orientacja przestrzenna i poruszanie się niewidomych i słabo widzących- Poradnik metodyczny” WsiP, Warszawa 1990

Z. Sękowska „, Kształcenie dzieci niewidomych.” PWN, Warszawa 1974

„Poradnik dydaktyczny dla nauczycieli realizujących podstawę programową w zakresie szkoły podstawowej i gimnazjum z uczniami niewidomymi i słabo widzącymi”, pr. zbior. Stanisław Jakubowski, MEN, Warszawa 2001

Czesław Kosakowski „, Węzłowe problemy pedagogiki specjalnej”, Wydaw. Edukacyjne AKAPIT, Toruń 2003

Nowoczesne techniki kształcenia dzieci niewidomych i słabo widzących, Europejska Konferencja Owińska 25-26.04.2003, Poznań 2003

Tadeusz Majewski „, Tyflopsychologia rozwojowa Psychologia dzieci niewidomych i słabo widzących” Zeszyty Tyflogiczne 20, Warszawa 2002

Barbara Marcinkowska „, Konstruowanie programów indywidualnych”, Szkoła Specjalna nr 3 2009, s 192-195, 289-293

TERAPIA LOGOPEDYCZNA

AUTOR: *Alina Siemianowska – Bloch*

2. Nazwa programu: „ Barwa słowa”

3. Cel ogólny:

Umiejętność właściwego stosowania czynników prozodycznych mowy.

3. Cele szczegółowe:

- umiejętność właściwego akcentowania w języku polskim, różnicowanie akcentu wyrazowego i zdaniowego,
- poznanie i stosowanie czynników wpływających na prawidłowe akcentowanie,
- umiejętność stosowania właściwej intonacji,
- poznanie i stosowanie parametrów rytmu.
- poznanie i praktyczne stosowanie czynników awerbalnych w komunikacji,
- rozwój leksykalnej strony mowy.

4. Osoby objęte programem:

terapia indywidualna 1 ucznia kl. I gimnazjum

5. Treści:

- Iloczas, wysokość i siła dźwięku jako elementy akcentowania sylab, wyrazów i intonacji zdaniowej.
- Akcent zdaniowy – logiczny.
- Akcent zdaniowy - uczuciowo – emocjonalny.
- Akcent wyrazowy w języku polskim – prawidłowość i odstępstwa.
- Enklityki i proklityki jako wyrazy nieakcentowane
- Samodzielnie znaczenie intonacji.
- Intonacja rosnąca i opadająca.

Znaki przestankowe, a przebieg intonacji

- znak zapytania,
- kropka,
- przecinek,
- średnik, wielokropek,
- myślnik nawias i cudzysłów,
- wykrzyknik.

Rytm mowy

- Znaczenie postawy artykulacyjnej w komunikacji werbalnej.
- Rozwój leksykalnej strony mowy
- Mowa ciała - aspekty niewerbalne:
  - ✓ -gest,
  - ✓ -mimika,
  - ✓ -ruchy ciała,
  - ✓ -postawa i ukierunkowanie ciała,
  - ✓ -przestrzeń interpersonalna i znaczenie w komunikacji.

Umiejętność słuchania w procesie nadawania i odbierania mowy.

PSYCHOTERAPIA INDYWIDUALNA

AUTOR: *Katarzyna Gerlach*

1. Potrzeba realizacji programu innowacyjnego:

Rozwijanie myślenia i umiejętności twórczego przeżywania rzeczywistości, uwalnianie zablokowanych uczuć, wytworzenie samoświadomości własnych możliwości, trudności związane z okresem rozwojowym.

2. Cel terapii:

Indywidualna terapia psychologiczna stawia sobie za cel:

- uzyskanie trwałych zmian struktury osobowości,
- zmianę przeżywania oraz zachowania na przynoszącą więcej satysfakcji zarówno sobie jak i otoczeniu,
- rozumienie siebie i własnych stanów emocjonalnych.

3. Diagnoza:

Diagnoza indywidualna każdego ucznia objętego programem. Wyłonienie osób, w przypadku których wskazana jest terapia indywidualna. Wywiad psychologiczny z uczniem, metody projekcyjne.

4. Osoby objęte programem: Uczniowie I klasy Gimnazjum Nr 43

5. Rezultaty terapii:

Zwiększony wgląd, przepracowanie dylematów rozwojowych, umiejętność komunikowania własnych potrzeb i wyrażania siebie poprzez kontakt z emocjami, sztuka twórczego myślenia.

6. Procedury osiągnięcia celów: Systematyczne spotkania indywidualne.

7. Inne materiały opracowane na potrzeby realizacji programu:

Diagnoza psychologiczna – kwestionariusz wywiadu, karta konsultacji psychologicznej.

8. Ewaluacja:

Terapia indywidualna nie jest techniką całkowicie mierzalną, gdyż jako tak pojęta zmiana zdeterminowana jest charakterologicznie, osobowościowo, jednak wymierne są pewne aspekty radzenia sobie dziecka, jego mechanizmów obronnych oraz występujących objawów. Każdy uczeń objęty terapią będzie na początku diagnozowany, wyznaczone będą kierunki pracy terapeutycznej, a efekty relacji terapeutycznej będą monitorowane.

KARTA KONSULTACJI PSYCHOLOGICZNEJ

DATA	GODZINA OD-DO	PODPIS PROWADZĄCEGO

DANE UCZNIĄ

NAZWISKO I IMIĘ	
ADRES ZAMIESZKANIA	
DATA URODZIN	
PESEL	

OCENA OSOBOWOŚCI

NAZWA TESTU/PRÓBY/WYWIADU	WYNIK

OCENA POZIOMU DOJRZAŁOŚCI SPOŁECZNEJ

NAZWA TESTU/PRÓBY/WYWIADU	WYNIK

OPINIA KOŃCOWA

--

.....

.....

(MIEJSCOWOŚĆ, DATA)

(PODPIS PSYCHOLOGA)

KARTA MONITORINGU PSYCHOLOGICZNEGO

DATA	GODZINA OD-DO	PODPIS PROWADZĄCEGO

DANE UCZNIĄ

NAZWISKO I IMIĘ	
SZKOŁA/KLASA	

OCENA PRACY W ROZWOJU OSOBOWOŚCI*

1	2	3	4	5	6
---	---	---	---	---	---

WYNIK MONITORINGU – OCENA OPISOWA

OCENA POZIOMU DOJRZAŁOŚCI SPOŁECZNEJ*

1	2	3	4	5	6
---	---	---	---	---	---

WYNIK MONITORINGU – OCENA OPISOWA

.....

.....

(MIEJSCOWOŚĆ, DATA)

(PODPIS PSYCHOLOGA)

* Ocena punktowa gdzie 1 – oznacza bardzo źle a 6 – bardzo dobrze

ANKIETA EWALUACYJNA

DATA	GODZINA OD-DO	PODPIS PROWADZĄCEGO

DANE UCZNIĄ

NAZWISKO I IMIĘ	
SZKOŁA/KLASA	

OCENA OSOBOWOŚCI

NARZĘDZIA BADAWCZE	WYNIK

OCENA POZIOMU DOJRZAŁOŚCI SPOŁECZNEJ

NARZĘDZIA BADAWCZE	WYNIK

OPINIA KOŃCOWA

.....
(MIEJSCOWOŚĆ, DATA)

.....
(PODPIS PSYCHOLOGA)

TERAPIA PEDAGOGICZNA

AUTORZY: *mgr Joanna Michalska - Wentowska, Katarzyna Gerlach, Anna Wodzyńska*

W tej części programu będzie realizowana terapia pedagogiczna. Najogólniej można ją określić jako działanie mające na celu rozpoznanie potrzeb ucznia i umożliwieniu mu ich zaspokajania. Istotne jest tu również rozpoznawanie przyczyn trudności jakie napotyka dziecko, w celu skutecznego ich eliminowania. Chcąc dokładniej określić pojęcie terapii pedagogicznej warto przytoczyć znaczenie definicyjne, które określa ją jako: całościowy oddziaływań pedagogicznych stosowanych wobec dzieci ze specyficznymi trudnościami w uczeniu się. Oddziaływania te mają charakter zajęć korekcyjno – kompensacyjnych, ukierunkowanych:

- z jednej strony na usprawnianie zaburzonych funkcji – **korekcja**
- z drugiej strony na wspomaganie funkcji dobrze rozwijających się, tak aby mogły być wsparciem dla funkcji zaburzonych lub mogły je zastąpić – **kompensacja** (Skorek, 2005, s.7).

W oddziaływaniu terapeutycznym pedagoga korygowanie zaburzeń odbywa się głównie za pomocą środków pedagogicznych. Środki te, to dobrane odpowiednio do diagnozy:

- sytuacje wychowawcze, w których wykorzystuje się zadania, gry, zabawy, inscenizacje stwarzające dziecku korzystne warunki rozwoju

Postępowanie terapeutyczne składa się z:

- zaspokajania potrzeb
- wyzwalania pozytywnych zmian motywacyjnych
- korygowania zaburzonych funkcji
- kompensowania braków poszczególnych funkcji
- oparcia się na najmocniejszych stronach

1. Cele ogólne terapii pedagogicznej:

- Dobór optymalnych form pracy z dzieckiem niewidomym i słabo widzącym.
- Kompensowanie i usprawnianie funkcji poznawczych i ruchowych.
- Zaspokajanie potrzeb ucznia oraz łagodzenie napięć emocjonalnych.
- Budzenie motywacji do działania.
- Rozwijanie umiejętności społecznych i komunikacyjnych.
- Jak najlepsze rozwinięcie się ucznia na miarę jego możliwości.
- Wytworzenie się poczucia sprawstwa i odpowiedzialności za własne działania.

- Wytworzenie pozytywnej postawy społecznej, ukształtowanie umiejętności współżycia i współdziałania z otoczeniem.

2. Osoby objęte programem:

Uczniowie klasy I i IV szkoły podstawowej, I klasy gimnazjum oraz I klasy liceum.

3. Diagnoza:

Diagnoza indywidualna w celu wyłonienia uczniów, którzy powinni być objęci (oprócz zajęć grupowych) terapią indywidualną. Metoda stosowana w celach diagnostycznych to wywiad.

4. Procedury osiągania celów:

Praca terapeutyczna oparta na zasadach terapii pedagogicznej.

5. Inne materiały opracowane na potrzeby realizacji programu:

- kwestionariusz wywiadu
- karta obserwacji.

6. Rezultaty terapii:

- twórcze myślenie
- rozwinięcie się umiejętności komunikacyjnych
- rozwinięcie się empatii
- osiągnięcie dojrzałości społecznej, emocjonalnej, społecznej
- zaspokojenie potrzeb psychicznych, emocjonalnych i społecznych
- zwiększenie motywacji
- kompensacja
- korekcja
- aktywność wychowanka.

7. Ewaluacja.